

URED VOJNOVIĆ d.o.o.
Split, Mihaljevića 1

tel. 021/314-977 GSM 091/21 11 603
e-mail: ivo.vojnovic@st.t-com.hr

**KONZERVATORSKI ELABORAT
ZA JUŽNE ZIDINE GRADA KORČULE**

**INVESTITOR : *Grad Korčula,*
*Trg Antuna i Stjepana Radića 1, Korčula***

**AUTOR ELABORATA:
*Ivo Vojnović, dipl.ing.arh.***

Split, travanj 2019. TD 112/18

S A D R Ž A J

1. UVODNO OBRAZLOŽENJE

2. POVIJESNI PREGLED

3. OPIS POSTOJEĆEG STANJA

- 3.1. Kula Kopnenih vrata
- 3.2. Istočna polovica južnog gradskog zida
- 3.3. Zapadna polovica južnog gradskog zida
- 3.4. Predviđe

4. PRIJEDLOG KONZERVATORSKIH SMJERNICA ZA OBNOVU

- 4.1. Velika i Mala kula Svih Svetih
- 4.2. Istočna polovica južnog gradskog zida
- 4.3. Vijećnica
- 4.4. Knežev dvor

5. LITARATURA

6. GRAFIČKA DOKUMENTACIJA

- 6.1. Južni gradski zid, tlocrt, M1:200
- 6.2. Južni gradski zid, pročelje sjever, M 1:200
- 6.3. Južni gradski zid, pročelje jug 1, M 1:200
- 6.4. Južni gradski zid, pročelje jug 2, M 1:200

1. UVODNO OBRAZLOŽENJE

Konzervatorski elaborat obuhvaća južni dio povijesne jezgre Korčule, točnije južne gradske zidine s pripadajućim kulama počevši od kule Svih Svetih na istoku, preko kule Leverin, kule Kopnenih vrata, kule Tamnice, pa do Male i Velike kneževe kule na zapadu. Svrha elaborata je istražiti povijesni i prostorni razvoj ovog dijela grada Korčule i izraditi konzervatorske smjernice za obnovu. Smisao obnove je uspostaviti ponovno pješački ophod po vrhu gradskih zidina na način da se omogući nesmetan i siguran pristup po vrhu zida. Iz tog razloga dat će se smjernice za uspostavu mogućnostima pristupa tom ophodu. Ovim elaboratom će se obuhvatiti i pojedine zgrade koje su u tjesnoj vezi sa ophodom i neposredno mu funkcionalno pripadaju, a to su zgrada Arsenala na istočnoj strani, zgrada Vijećnice u središnjem dijelu i zgrada nekadašnjeg Kneževog dvora na zapadu, te prostori uz Mali i Veliki Revelin i nekadašnji vrt Kneževog dvora. Zona obuhvaća čest.zgr.1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 283/2, 283/3, 283/4, 284/1, 284/3, 284/4, 285, 286, 287, 288, 289/2, 303/1, 342, 343, 1356 i čest.zem. 4, 55, 56, 57, 58, 60/1. Cijela ova zona biti će predmetom sveobuhvatnog arhitektonskog projekta.

Ovaj dio grada već je bio predmetom nekoliko konzervatorskih studija, elaborata i projekata. Arhitekti Jelica i Luka Peković izradili su 2013. godine konzervatorski elaborat i projekt za zgradu Arsenala. Arhitekt Željko Peković je 2003. godine izradio projekt rekonstrukcije kule Kopnenih vrata koja je po tom projektu i izvedena. Arhitekt Ivo Vojnović je 2005. godine izradio konzervatorski elaborat za Malu i Veliku kneževu kulu, 2008. godine konzervatorski elaborat za zgradu nekadašnjeg Kneževog dvora, a 2009. Konzervatorski elaborat za kulu Svih Svetih. Isti autor je 2015. godine izradio i projekt rekonstrukcije Male kneževe kule, te program arheoloških istraživanja Male kneževe kule i kule Svih Svetih. Spomenuti elaborati i projekti čuvaju se u arhivima njihovih autora, Grada Korčule kao naručitelja i Konzervatorskog odjela u Dubrovniku.

Iz navedenog je vidljivo da je cijeli ovaj prostor temeljito istražen i detaljno prezentiran u mnogobrojnim konzervatorskim elaboratima i projektima. Stoga će se ovim elaboratom dati osnovni povijesni pregled i razvoj te predstaviti najvažnije dijelove i zaključke koji su izrađeni u navedenim elaboratima. Ovim će se elaboratom objediniti sve dosadašnje studije i projekti i dati cjelovite smjernice za obnovu južnih gradskih zidina

2. POVIJESNI PREGLED

Među povijesnim gradovima istočno jadranske obale urbanizam grada Korčule drži primat jasnoćom ortogonalne mreže, dapače u međunarodnim okvirima Korčula je jedan od najboljih primjera srednjovjekovnog planiranog grada. Preduvjet tome je svakako prirodni položaj na kojem je grad nastao: jasno definirani otočić oblika eliptičnog stožca, što je također i jedno od geomorfološki najdefiniraniranjijih mjesta na kojem je podignut jedan istočno jadranski grad. Korčula kakvu danas vidimo zasigurno je plod urbanizacije koju je poduzeo Marsilije Zorzi sredinom 13. stoljeća. Također je vjerojatno da to nije prvo naselje na tom mjestu. Već od pretpovijesti kada je istočno jadranska obala dio jantarskog puta, istaknuti položaj u uskom Pelješkom kanalu imao je svoju nezaobilaznu važnost koja je samo povećavana kako je plovidba Jadranom postajala obimnija. No, grad koji je Zorzi oblikovao u 13. stoljeću, u okvirima mletačke geopolitike kao važne postaje puta od Venecije prema Levantu, nastaje, u urbanističkom smislu, *ex nihilo*: stratigrafija kočulanskih gradskih blokova započinje s 13.-14. stoljećem i ne vezuje se ni za jedan stariji urbanistički sloj.

Položaj grada Korčule u Pelješkom kanalu, austrijska karta iz 19. stoljeća

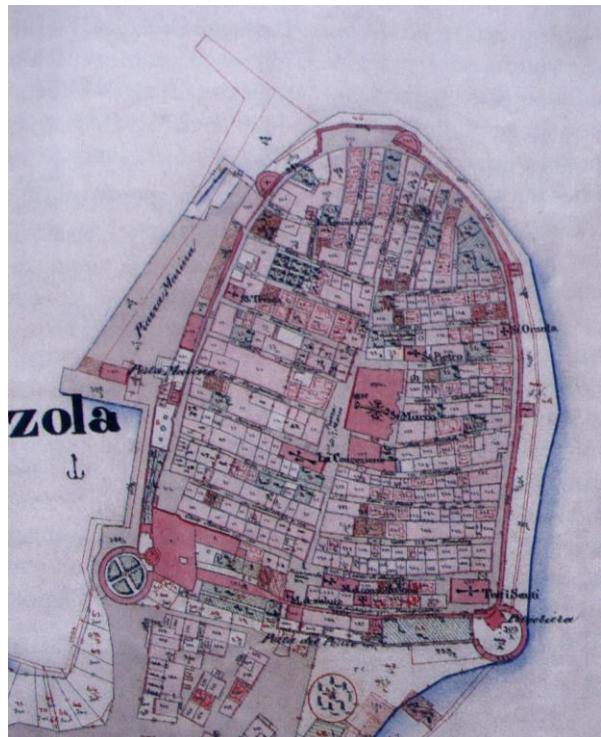
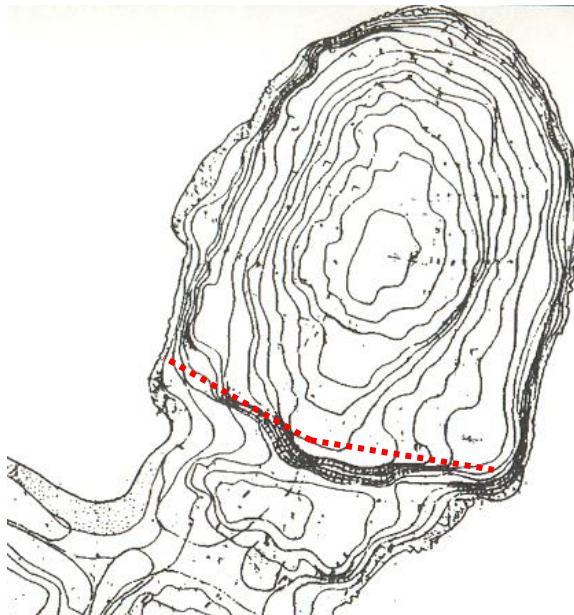
C. von Grünemberg, Veduta Korčule, 1486. godina

Korčula je i u najstarijim opisima svojim urbanizmom plijenila pažnju. Dva hodočasnička putopisa s kraja 15. stoljeća o Korčuli prvenstveno govore kao o izrazito utvrđenom gradu. Švicarski dominikanac Feliks Fabri, putopisac i hodočasnik, dva puta je posjetio Korčulu. Prvi put 1480. godine, a drugi put 1484. godine. Naglašava da je grad jako utvrđen i siguran, smješten na otočiću. Godine 1486. Conrad von Grünemberg, također putopisac i hodočasnik u Svetu Zemlju, reći će za Korčulu da je silno utvrđen grad. Spominje da je napuljski kralj u napadu na grad 1484. godine u zadnjem jurišu izgubio šeststotina ljudi od čega šezdeset plemića. Potom se povukao u četdesetak galija. Grünemberg će ostaviti najstariju i možda najzanimljiviju vedutu Korčule na kojoj je upravo naglašen njen ovalni oblik i snažne utvrde, uz vjerodostojni prikaz zvonika katedrale.

Besprekornost gradogradnje Korčule zapažena je i u djelu Aleksandra Gazarovića koji se u Povijesnim događajima Hvara (*Avvenimenti Storici di Lesina*) iz 1660. godine osvrće i na Korčulu. Spomenuti će da se nalazi u središtu Dalmacije, na otočiću okružena zidinama u obliku ovala, branjena kulama, s kućama i crkvama koje sobom zatvaraju savršeno i lijepo stanovanje: *Giace Curzola nel centro della Dalmazia isola sopra un mediocre colle, cinta di muro in forma ovata, e spalleggiato da baluardi, che la rendono sicura dagl'insulti de'nemici, le chiese e le case, che in se racchiude formano un perfetto e bello abitato.*

Gazarovićeve riječi o crkvama i kućama koje sobom zatvaraju, *che in se racchiude*, zasigurno se odnosi na urbanizam Korčule gdje blokovi oblikuju pravilan raster ulica.

Urbanistička regulacija Korčule izrazito je racionalna, kako u oblikovanju mreže i tkiva grada, tako i u rasporedu funkcija. Eliptični stožac presječen je glavnom arterijom mreže postavljenom u pravcu sjever-jug. Ulice grada, postavljena su na "riblju kost" u pravcu istok-zapad u odnosu na glavnu arteriju. Blokovi su oblika izduženog pravokutnika - točnije bi bilo govoriti o dva niza kuća koji su leđima spojeni dok se glavnim pročeljima otvaraju prema ulicama - te se pružaju od glavne arterije do ulice uz gradske zidine koja kruži cijelom dužinom zidina i koja je omogućavala efikasnu uporabu zidina u obrani grada. Opisana shema mijenja se na sjevernom kraju grada gdje se blokovi pružaju u pravcu sjever-jug što je posljedica zaobljenog suženja grada na njegovom sjevernom rubu.

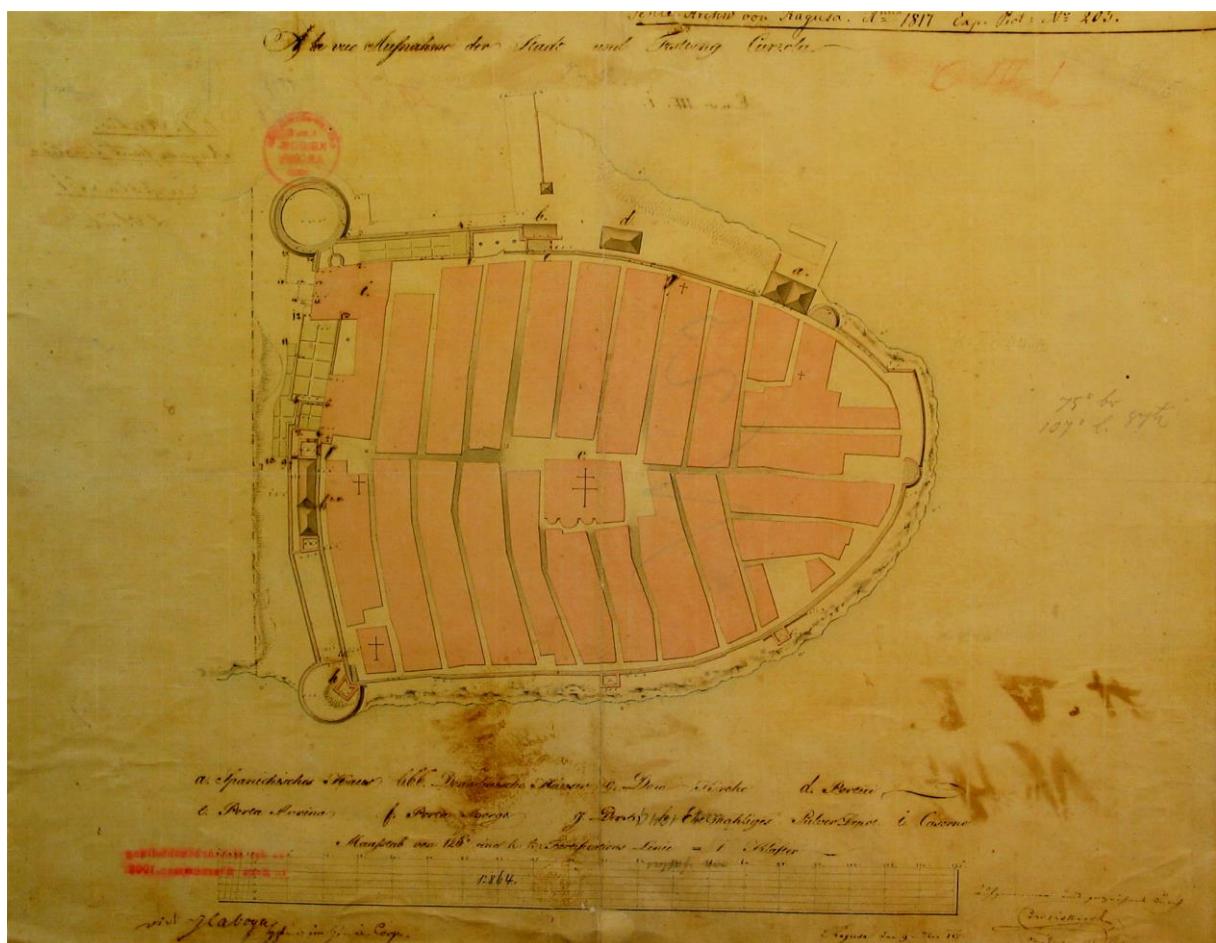

Prirodni teren na kojoj je sagrađen grad Korčula. Iz knjige: B. Kalogjera, Korčula - portret jednog grada na istočnoj obali Jadrana, Korčula 2005. (lijevo). Crvenom točkastom crtom označen je smjer gradskog zida, pa onda i ulica koje prate smjer loma prirodnog kamenog grebena.

Austrijski katastar iz 1836. godine (desno)

Na temu smjera ulica čiji se pravci lome kad dodu do hrpta, pa tako po izgledu podsjećaju na riblju kost, bilo je mnogo rasprave u stručnoj javnosti. Odgovor na pitanje zašto je došlo do loma uličnih pravaca je ipak poprilično jednostavan i logičan, a krije se u

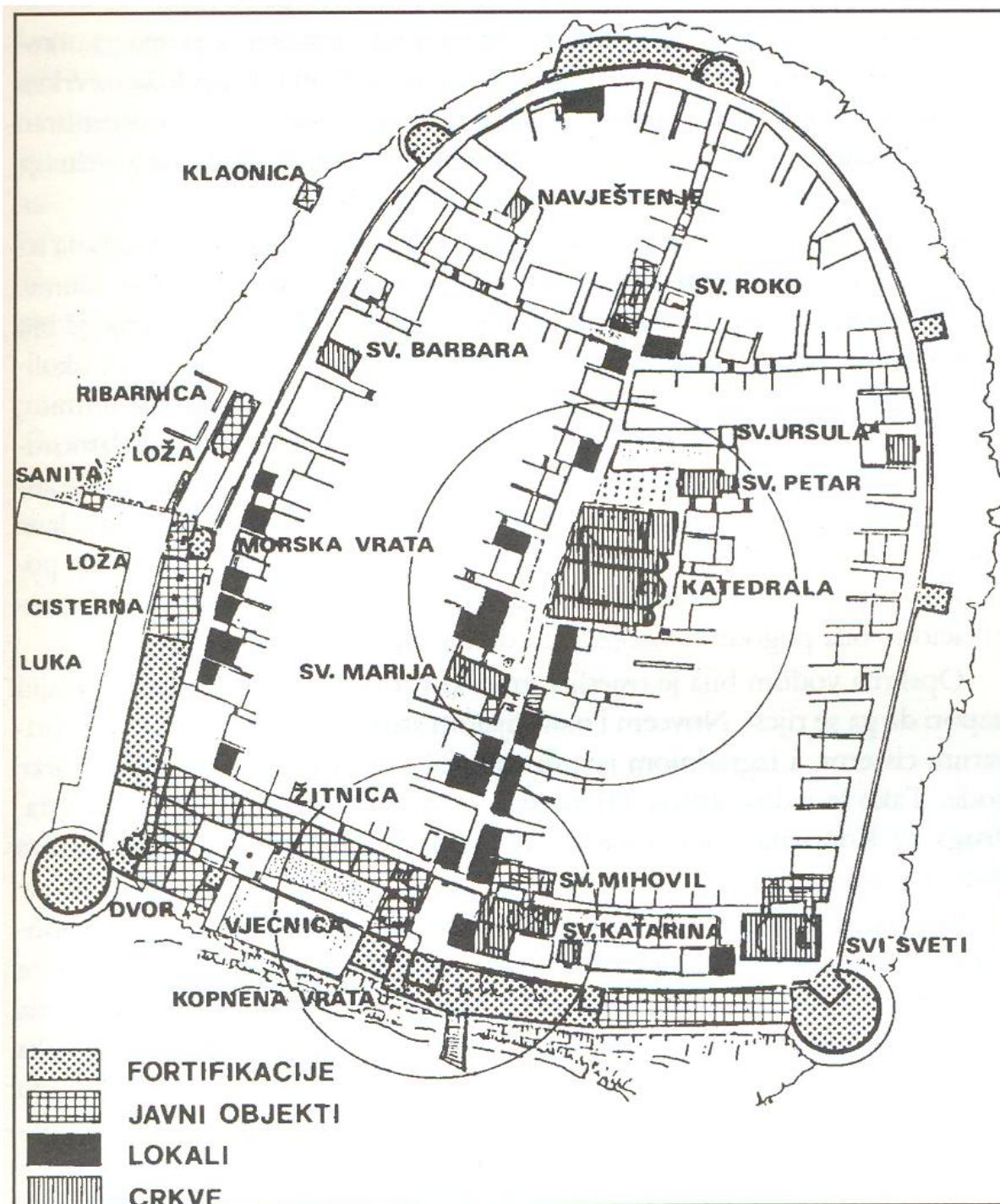
prirodnoj geomorfološkoj poluotocića na kojem je podignut grad. Njegov perimetar kojeg zapravo omeđuju gradske zidine postavljen je tako da prati prirodnu konfiguraciju terena i kameni greben na kojem su izgrađene južne gradske zidine. Na toj strani greben se prirodno lomi i mijenja smjer otprilike u svojoj polovici, što je onda rezultiralo da i zidine na tom mjestu imaju blagi lom pravca. Točno na mjestu loma izgrađena su glavna gradska vrata u čijem se produžetku nastavlja glavna gradska ulica u smjeru sjever-jug i koja ide točno po hrptu poluotoka. Lijevo i desno od njega formiraju se ulice koje su paralelne s južnim gradskim zidom što znači da su naslijedile i lom tog pravca.

Vojni plan grada Korčule, Beč, Ratni arhiv, 1817. godina

Zanimljiva je i potpuna racionalizacija rasporeda javnih funkcija. Gledano shematski spomenute su funkcije raspoređene u obliku obrnutog slova T s krajevima uz Kneževu i kulu Svih Svetih koje se povezuju na trgu pred vijećnicom te se nastavljaju uz glavnu arteriju do trga pred Katedralom. No, zasigurno najsnažnije javne funkcije ima najjužniji blok zapadne polovice grada, koji se pruža od Kneževe kule do trga pred vijećnicom. Dok se na ostalim dijelovima grada javne funkcije pojavljuju pomiješane sa stambenim, ovaj blok je isključivo

javni, s podjelom u tri funkcije: na istočnom rubu je vijećnica, prema zapadu se nastavlja fontik ili žitnica, a na kraju se nalazi Kneževa palača.

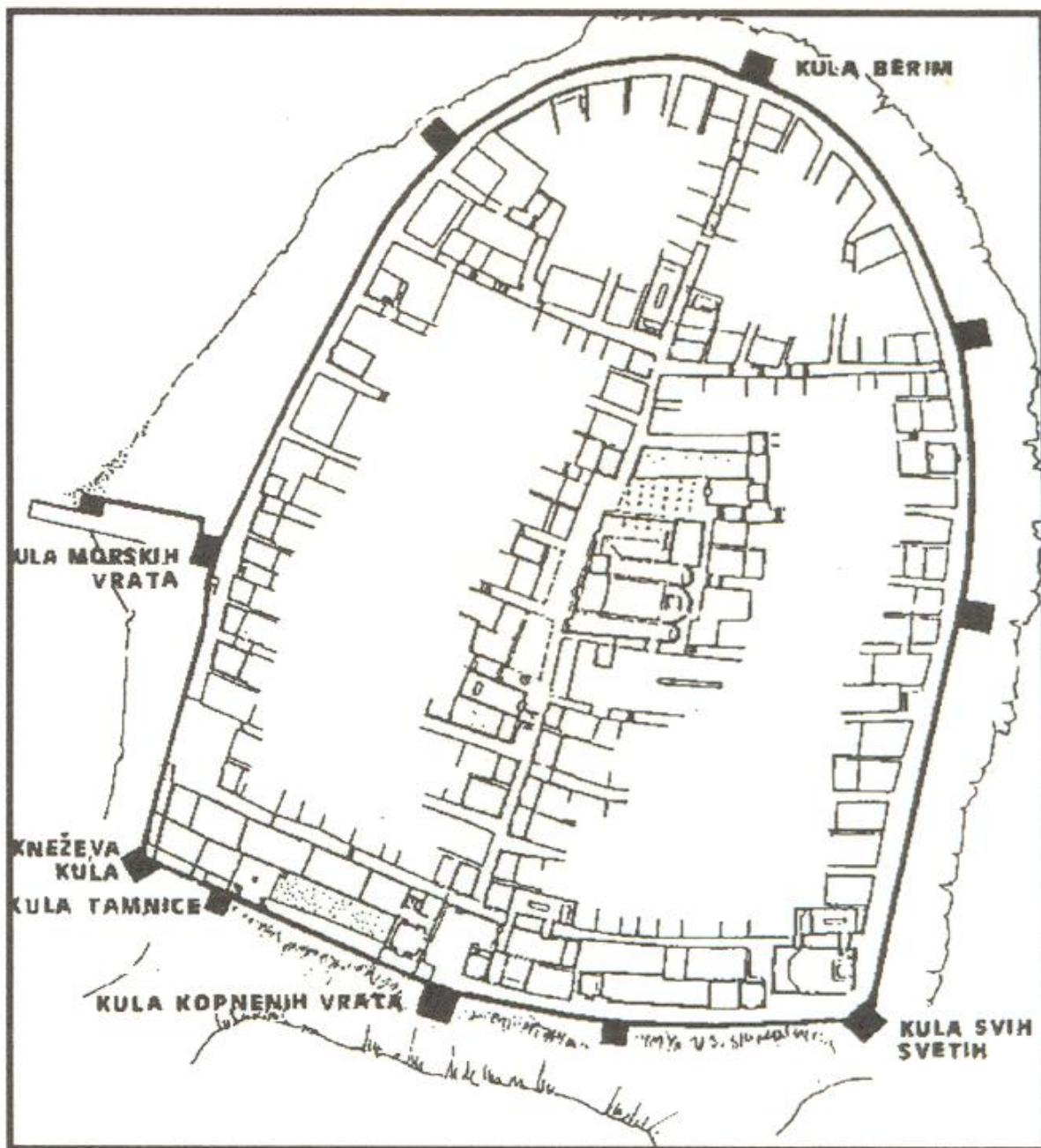
Raspored funkcija u gradu Korčuli. Iz knjige: B. Kalogjera, Korčula - portret jednog grada na istočnoj obali Jadrana, Korčula 2005.

Sjeverno od Kneževe palače, odnosno pred zapadnim rubom gore opisanog sklopa, nalazi se Trg oružja koji je nastao skraćenjem dva bloka na zapadnom rubu. Prema B.

Kalogjeri ovaj trg nije bio izvorno zamišljen već je nastao doslovnim odsijecanjem rubova bloka krajem 15. ili u 16. stoljeću. Međutim nije isključena niti mogućnost da je postojao već u izvornoj zamisli M. Zorzija iz 13. stoljeća. Naime Kneževa palača, kako će se kasnije vidjeti, najutvrđeniji je sklop grada i to iz dva razloga. Prvi je njegova zaštita od vanjskih napadača, ali još je važnija njegova zaštita od unutrašnjih nemira. Upravo je mogućnost unutrašnje pobune i napada uzrokovala ukupno smještanje funkcija svjetovne vlasti uz jugozapadni rub gradskih zidina odakle se moglo braniti, ali i pobjeći bilo morem ili kopnom. Kada se položaj Kneževe palače sagleda u kontekstu obrane od napada iznutra uviđa se da je sklop najosjetljiviji iz pravca grada odnosno sjevera. Ukidanjem dijela susjednog bloka pred sjevernim pročeljem palače znatno je povećana sigurnost palače jer je umjesto kuća, s čijih se vrhova moglo efikasno napadati, nastao brisani prostor kojeg je lako kontrolirati. Uprava M. Zorzija u 13. stoljeću bila je feudalna uprava koja nije mogla očekivati jednodušnu potporu, pogotovo poslije dubrovačkih iskustava gdje je isti također bio gradski knez. Stoga je za pretpostaviti da je Trg oružja dio izvorne urbanističke koncepcije nastao upravo zbog obrane Kneževe palače od napada građana, što je, uostalom, bila česta pojava u srednjem vijeku.

Smještaj Kneževe palače na najsigurnijim mjestu u gradu, daleko od Katedrale sličan je samo primjeru grada Hvara gdje je sklop Komunalne palače izvorno bio smješten između četiri kule na jugozapadnom uglu grada. Na isti način su smještene građevine svjetovne vlasti i u istarskim gradovima, dok stariji dalmatinski i istarski gradovi imaju svjetovnu vlast i Katedralu smještenu u središtu grada, uz glavni gradski trg. Ova činjenica potvrđuje pretpostavku o podizanju grada u 13. stoljeću *ex nihilo* u okvirima politike osiguravanja pomorskog puta između Venecije i Levanta. No, *ex nihilo* u smislu da je u 13. stoljeću grad zamišljen i građen od početka bez obzira što su graditelji zatekli jer ne treba zaboraviti da korčulanski, kao i hvarske statut, govori jasno o obnovi, a ne gradnji grada.

Obrambeni sustav grada, iako je kroz stoljeća doživio preinake i nadogradnje, pokazuje čvrstu racionalizaciju: eliptični prsten zidina prati oblik poluotoka, a glavne kule postavljene su na jugoistočnom i jugozapadnom uglu, te na vrhu sjevernog ruba elipse grada. U najranijoj fazi fortificiranja, početkom 14. stoljeća, značajnu ulogu imale su i kule na bočnim potezima zidina, koji u kasnijoj fazi gube na obrambenoj težini. Glavna gradska vrata nalaze se na središnjem dijelu južnog poteza zidina koji je od kopna bio odvojen kanalom. Pristup vratima omogućavao je zidani kameni most koji nije dopirao do samih zidina već je na završnom dijelu stajao drveni pokretni most koji se u slučaju opasnosti dizao i na taj način onemogućavao izravan pristup gradskim vratima.

Forifikacije Korčule u 14. stoljeću. Iz knjige: B. Kalogjera, Korčula - portret jednog grada na istočnoj obali Jadrana, Korčula 2005

Srednjovjekovni sustav obrane osnivao se na gradnji visokih, tankih zidova ojačanih kulama pravokutnog ili kvadratnog tlocrta. Na vrhu kule, i kortine između njih, stajalo je krunište s kojeg se odvijala obrana hladnim oružjem. Obrambena moć se temeljila na visini zidina i kula koja je davala prednost obrambenim nad napadačkim snagama.

Na tri strane okrenute moru korčulanski bedemi su bili ojačani s pet pravokutnih kula, od kojih je sjeverna, u osi glavne ulice, nazvana Berim, ona na zapadu, u gradskoj luci, kula

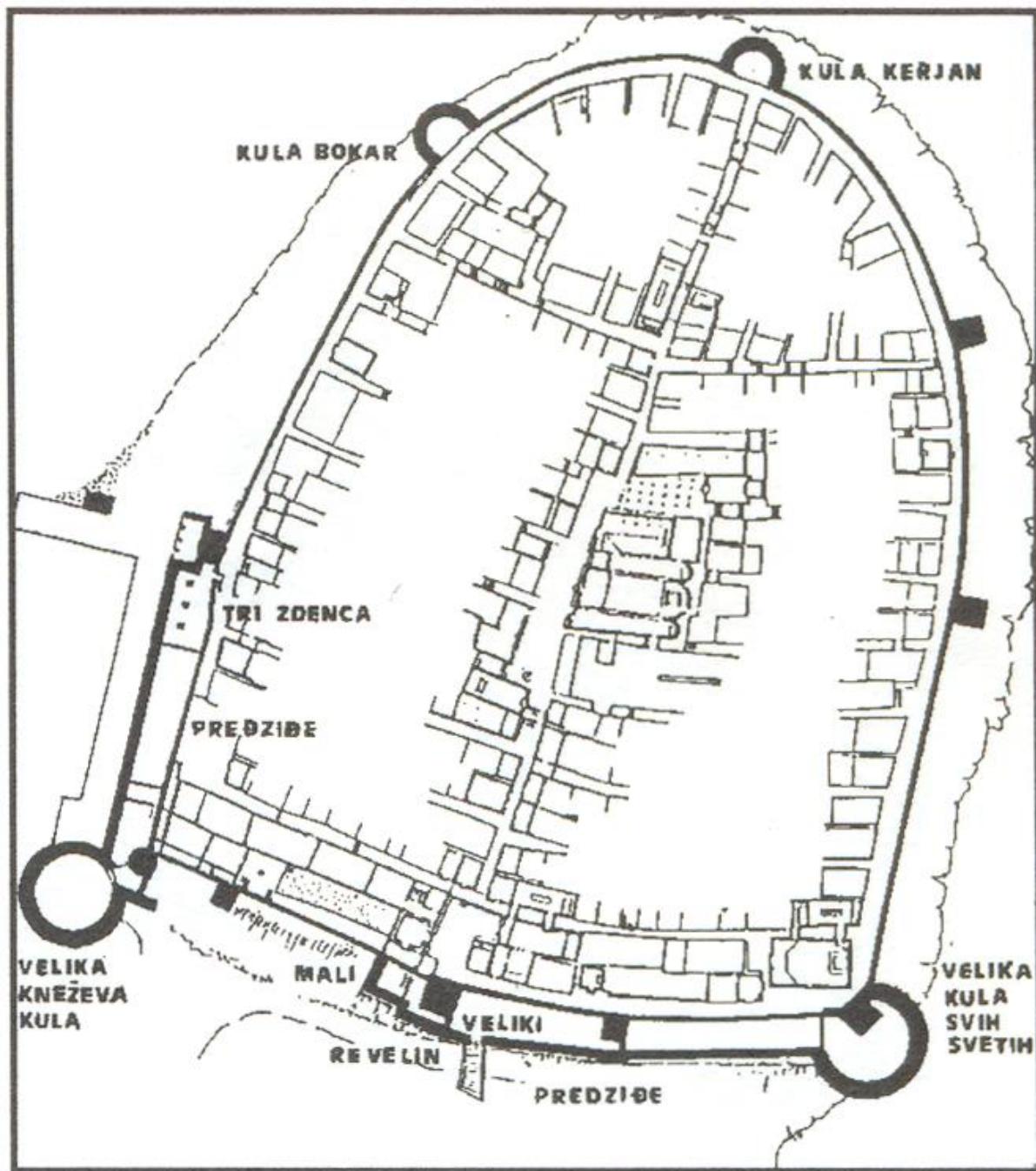
Morskih vrata, a ona na istoku kula *Porta nova*. Izvorno je većina kula bila u vlasništvu pojedinih obitelji, Berim, Kernjan, Cernoe, da bi se tijekom 14. stoljeća okupile u javni sustav obrane, što je slučaj i mnogim drugim gradovima Dalmacije.

Na južnom korčulanskom bedemu središnja kula branila je ulaz u grad, na uglovima su pravokutne kule bile postavljene po dijagonalni tako da su kontrolirale i dijelove istočnog, odnosno zapadnog zida. Obrana južnog zida bila je osigurana postavljanjem po jedne kule između središnje i ugaonih kula. Na zapadnoj polovici to je kula Tamnice, a na istočnoj kula Liverin. Time je čitava dužina zida bila u dometu hladnog oružja s bokova kula. Na južnom dijelu zidina obrana grada je najranjivija, jer je na ostale tri strane osim bedemima grad branjen i morem. Na južnoj, kopnenoj strani nalazi se glavni ulaz u grad i Knežev dvor koji je morao biti dodatno utvrđen. Zbog toga su južni gradski bedemi ne samo najjači, nego su na tome mjestu provedena sva ojačanja i modernizacija fortifikacija, osobito nakon pojave vatrenog oružja.

U petnaestom stoljeću Korčulu je dva puta opsjedala napuljska flota pa je mletačka vlast u nekoliko navrata odobravala sredstva za popravak i ojačanje utvrda. Ugaona jugoistočna kula kod Svih Svetih bila je popravljena i adaptirana za vrijeme kneza Marka Gradeniga (1442.-1444.). U njoj se kasnije čuvalo streljivo. Za kneza Michiele Michielija (1444.-1446.) obnovljena je kula *Porta nova*. Na mjestu stare ugaone Kneževe kule knez Francesco Lauredano (1448.-1450.) gradi vitku okruglu kulu.

Dužd Francesco Foscari i Veliko vijeće odobravaju 1450. godine knezu Nikoli Morosiniju (Mauroceno, 1450.-1453.) novac za učvršćivanje bedema i izgradnju stražarskog hodnika uokolo zidina. Pravokutna kula Južnih vrata, koja je građena u 14. stoljeću, popravljana je za vrijeme kneza Girolama Barbara (1494.-1496.).

Velika aragonska opsada Korčule 1483. pokazala je da su gradske zidine preslabe i da ih treba žurno ojačati. Oslabljeni grad poduzeo je popravak starih i gradnju novih i sigurnijih utvrda. Godine 1484. Korčula dobiva topništvo, što je bitno promijenilo koncepciju obrane i uvjetovalo snažan polet u obnovi i modernizaciji čitavoga fortifikacijskog sustava.

Fortifikacije Korčule u 15. stoljeću. Iz knjige: B. Kalogjera, Korčula - portret jednog grada na istočnoj obali Jadrana, Korčula 2005.

U razdoblju od 1485. do 1507. godine sagrađene su četiri nove kule: Bokar (Barbarigo, Kanavelić) 1485., Berim (Tiepolo) 1490., Nova kula kod Svih Svetih (Capello) 1493. ili 1494., Velika kneževa kula (Balbi) 1499., te vanjsko predziće između kneževih kula i zapadnih morskih vrata 1507. godine, te predziće između Velike kneževe kule i Kule tamnica. Sudeći prema veduti Korčule iz prve polovice 16. stoljeća, koja se danas čuva u Torinu, predziće je građeno u dvije faze. Naime, pred Morskim vratima je na toj veduti

vidljivo predziđe u punoj visini, dok se između njega i Velike kneževe kule pruža niže predziđe. Isto, nisko predziđe se pruža i od Velike kneževe kule do Kule tamnica. Prostor između tih predziđa i srednjovjekovnog zida bio je ispunjen terapienom te se može pretpostaviti da je u prvoj fazi služio za podržavanje terapiena koji je štitio zidine uz Kneževu palaču od topničkih udara. Justerova veduta iz 1708. godine prikazuje predziđe između Velike kneževe palače i Morskih vrata, dakle zapadno od Kneževe palače u punoj visini, dok je na južnom potezu zidina predziđe započeto u dužini od tek nekoliko metara - što je ponajbolje vidljivo na jednoj fotografiji s kraja 19. stoljeća - dok je ostatak predziđa do Kule tamnica ostao u izvornoj niskoj izvedbi. Zasigurno se predziđe uz južni potez zidina trebao spojiti s predziđem Malog revelina uz južna gradska vrata, čime bi potez od kule Svih Svetih do Morskih vrata – taj najranjiviji dio gradskih zidina – bio obuhvaćen predziđem. Do gradnje toga posljednjeg dijela predziđa, nije međutim nikada došlo.

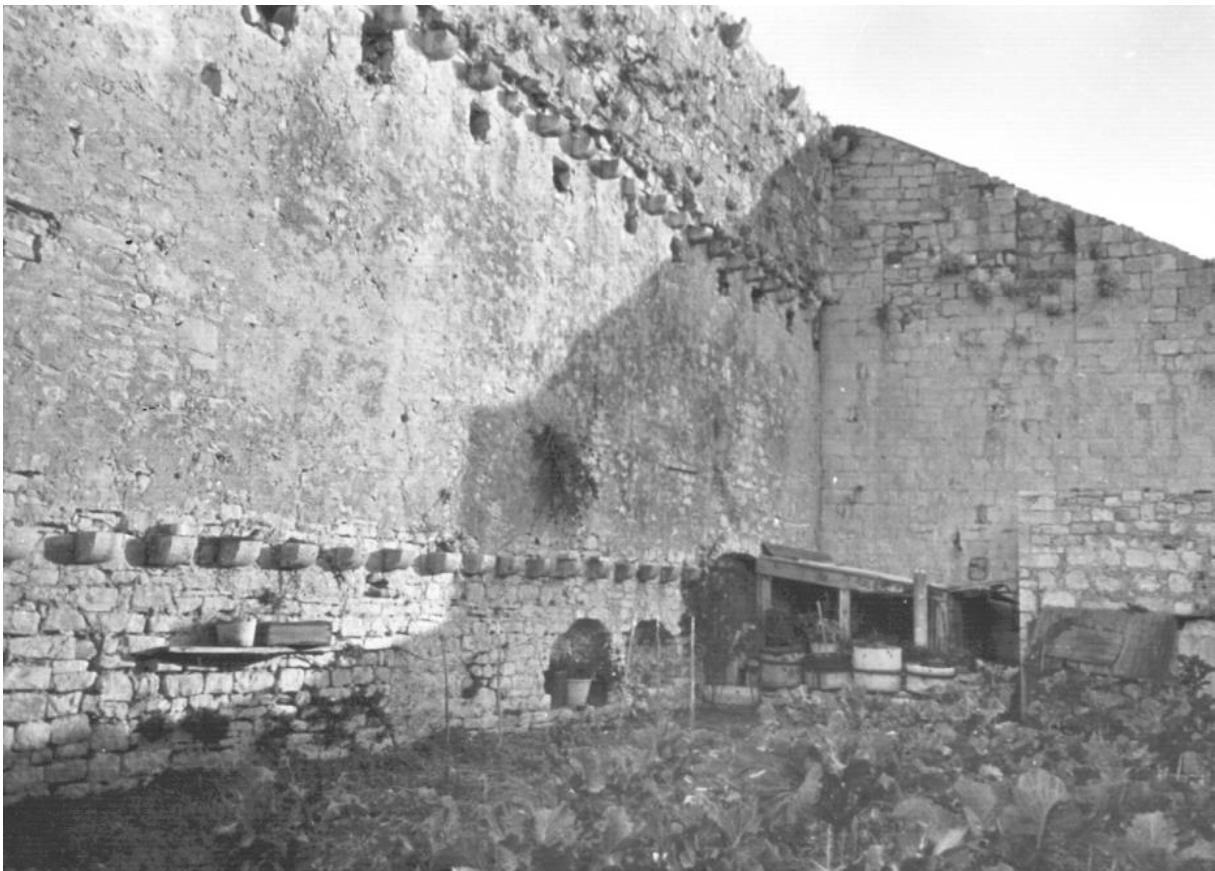
Veduta Korčule iz prve polovice 16. stoljeća. Torino, Državni arhiv.

Pred gradskim vratima na središnjem dijelu južnog poteza gradskih zidina iskopan je široki jarak i sagrađen revelin, za što su dobrovoljne priloge dali i građani, kako se vidi iz bilješke u kancelariji iz godine 1494. Preko jarka podignut je most pred novim gradskim vratima od kojih se sačuvao samo kameni nadvratnik s uklesanom 1494. godinom.

Radove na obnovi i usavršavanju gradskih fortifikacija vodio je Marko Andrijić, najvrsniji korčulanski graditelj i klesar, koji je početkom 1485. godine imenovan protomajstorom svih javnih gradnji u Korčuli, nakon što je svoje umijeće pokazao u gradnji katedrale i zvonika. Andrijić je cijelovitu viziju novog, tada modernog renesansnog sustava utvrda, zasnovao na svojem iskustvu u radu na dubrovačkim zidinama, gdje je surađujući s Paskojem Miličevićem prihvatio tada najnaprednije ideje koje su Dubrovniku podarila čuvena imena, primjerice Michelozzo, ali je dobro znao procijeniti i praktičnu vrijednost dubrovačke koncepcije sjedinjenja vještine ratovanja hladnim i vatrenim oružjem. Takav pragmatičan stav, pri kojemu na primjer niska renesansna predziđa zadržavaju srednjovjekovne zupce, pokazao je svu svoju valjanost stoljeće nakon cijelovite rekonstrukcije korčulanskih zidina prigodom opsade Uluz-Alija 1571. godine.

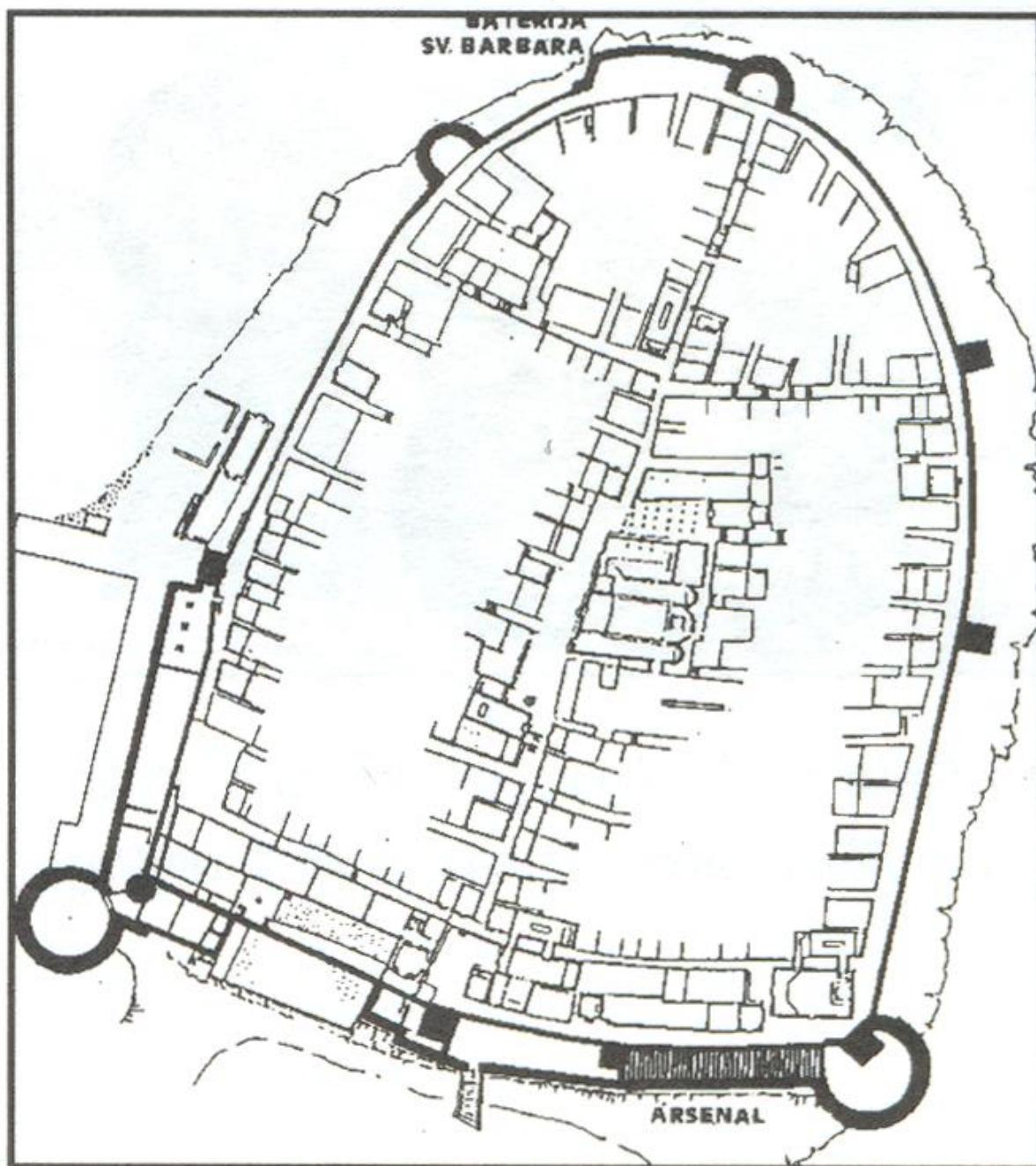
Nedugo nakon toga, Venecija 1572. godine na prostoru istočno od Velikog revelina, a između starog zida i predziđa, gradi arsenal koji je služio za skladište oružja i opreme. Zgrada Arsenala je bila omeđena na zapadu kulom Liverin, a na istoku okruglom kulom Svih Svetih. Općinski arsenal grada Korčule podignut je u vrijeme vladanja kneza Petra Bragadina (1571.-1573.) i mletačkog dužda Alvisa I. Moceniga (1570.-1577.) čiji su grbovi postavljeni nad ulazom arsenala na zapadnom zidu koji je zapravo, prema jugu, produženi istočni zid kule Liverin. Skladište oružja (arsenal) između zidina se uređuje i 1749. godine pa su tada mogli biti postavljeni ovalni, barokni prozori na pročelju, prema kojima su, vjerojatno, kasnije izvedeni danas zatečeni. Devet ovalnih prozora prikazano je i na crtežu Josipa Zmajića iz zbirke Kapor, polovicom 19. stoljeća, kada su ostali samo vanjski zidovi, kako je ucrtano i na ranijoj katastarskoj karti iz 1868. godine, vjerojatno nakon sukoba Rusa i Francuza 1807. godine kada je bio srušen i kameni gradski most pred Velikim Revelinom.

Slično kao u Dubrovniku, i u Korčuli se srednjovjekovne fortifikacije ne ruše, nego se visoke kortine i pravokutne kule zadržavaju ili dijelom zamjenjuju polukružnim kulama, a dodaju im se predziđa i ugaoni okrugli bastioni na kojima su se postavljali topovi. Radi veće otpornosti na vatreno oružje, okrugle kule imaju donji dio ojačan škarpm, koja je od gornje polovice odijeljena oblim vijencem. Unutar donjeg, ojačanog dijela, blizu morske površine nalaze se kazamatni (danas zazidani) za smještaj topova. Iznad oblog vijenca koji dijeli škarpu od gornjeg valjkastog zida postavljeni su otvori za topove, a na vrhu zida mašikule (krunište nad konzolama) s kojih se vršila obrana hladnim oružjem.

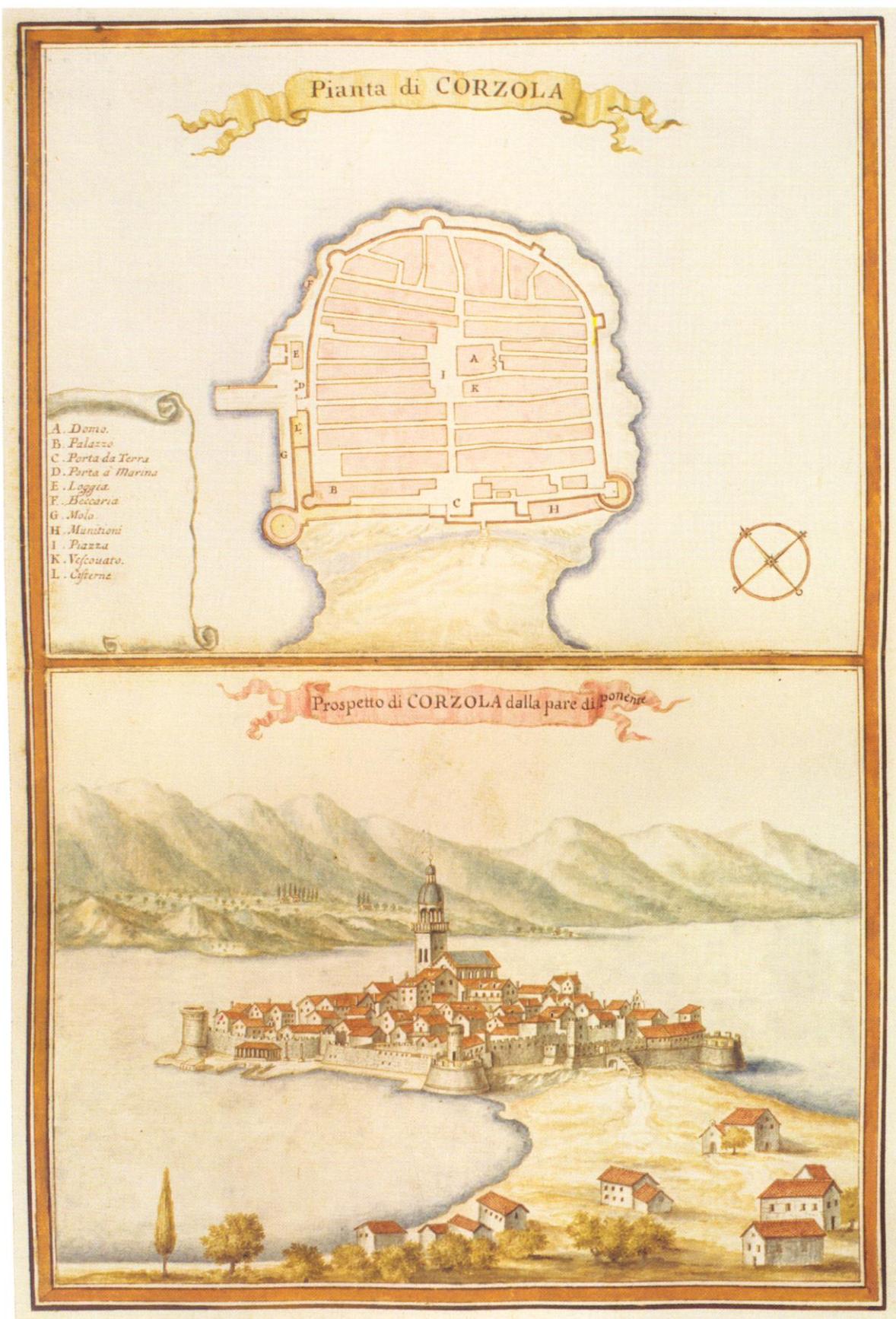

Unutrašnjost zgrade arsenala prije njegove rekonstrukcije (fototeka GMG)

U 19. stoljeću gradski bedemi potpuno gube funkciju, 1858. godine se razoružavaju, a 1875. godine donosi se odluka o njihovom rušenju. Porušene su kortine na zapadnoj i sjevernoj strani, a na istoku osim njih i srednjovjekovne kvadratne kule. Ostajale su stajati polukružne kule Berim i Bokar na sjeveru i sjeverozapadu, kula Morskih vrata na zapadu te, gotovo u cijelosti sačuvan, sklop utvrda s južne strane.

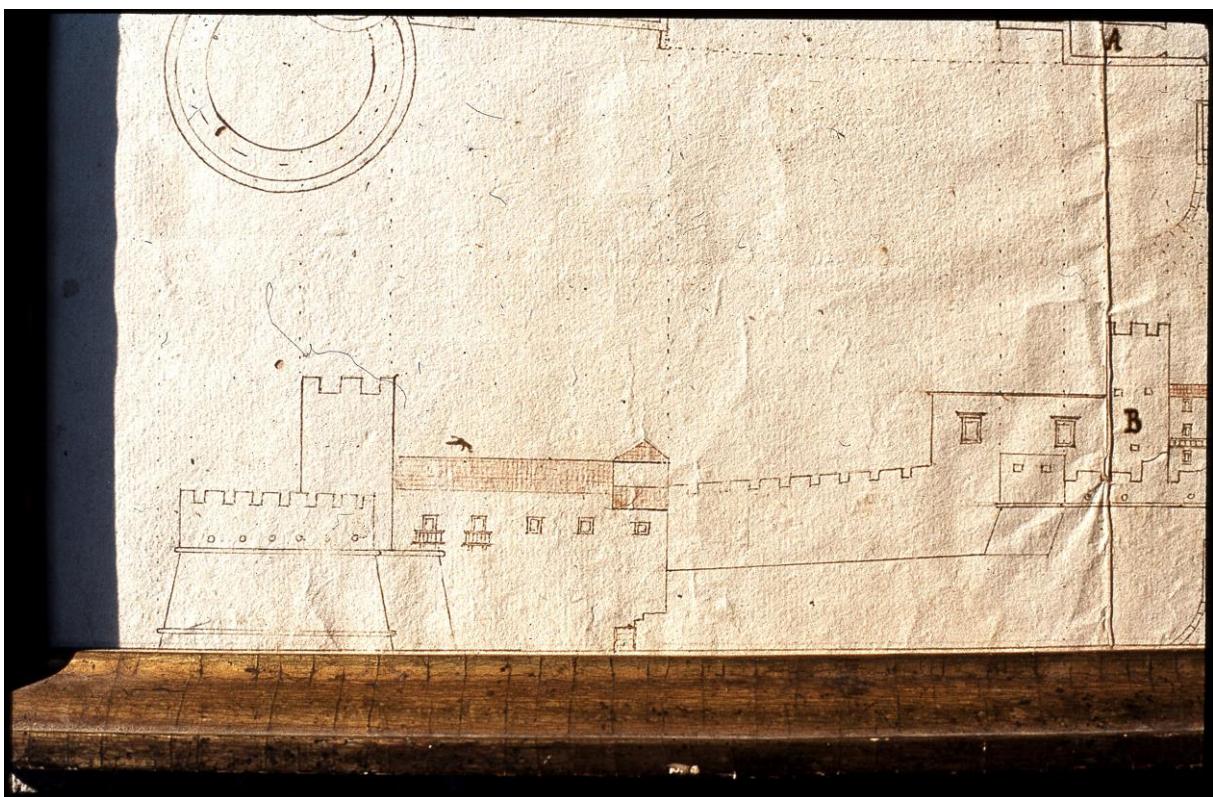
Fortifikacije Korčule u 18. stoljeću. Iz knjige: B. Kalogjera, Korčula - portret jednog grada na istočnoj obali Jadrana, Korčula 2005.

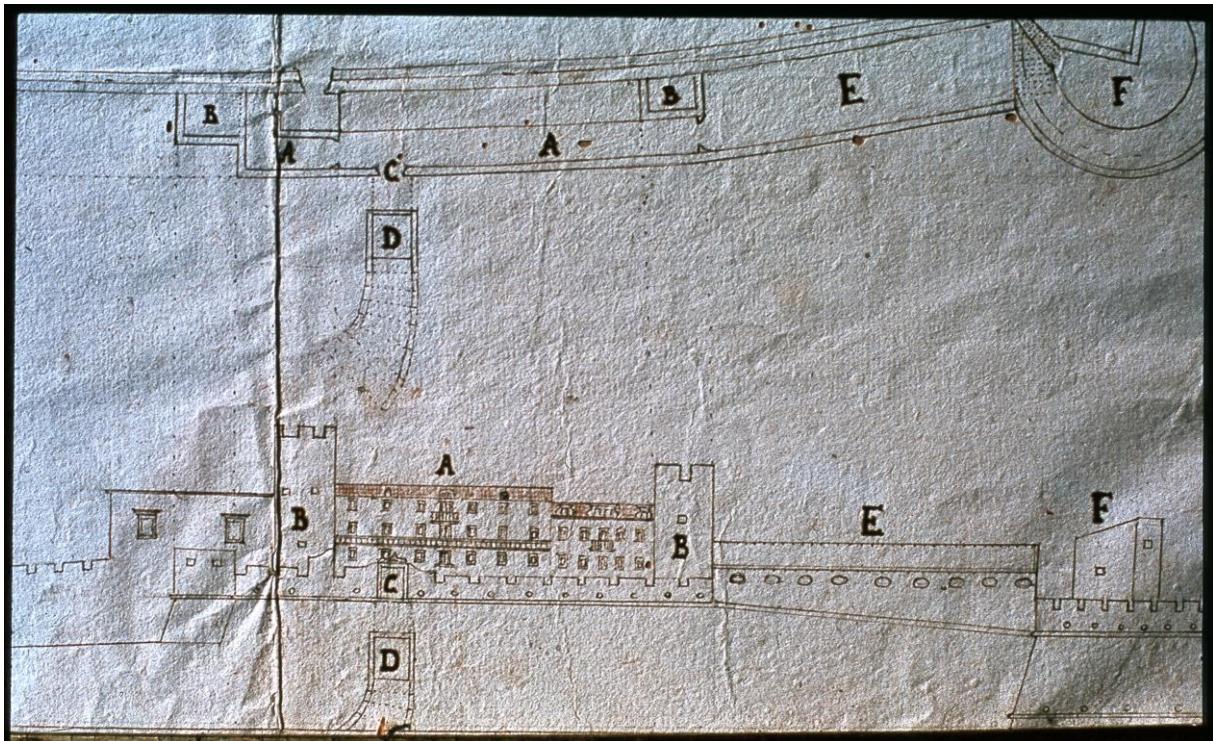
F. Juster, Veduta i plan Korčule, 1708. godina.

Južne gradske zidine na torinskom prikazu (16. st.) i na Justerovom (1708.), detalj

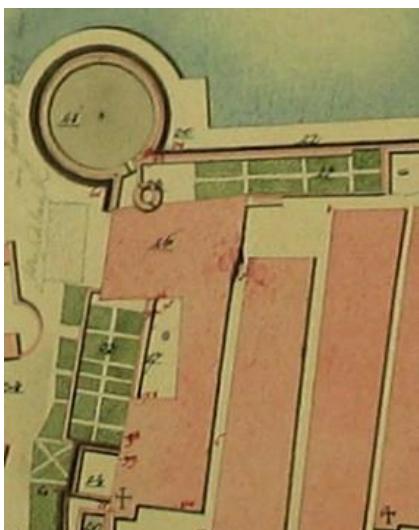

Arhiv Kapor, južne gradske zidine (zapadni dio)

Arhiv Kapor, južne gradske zidine (istočni dio)

Uz jugozapadni dio gradskih zidina razvija se Knežev dvor. U 16. stoljeću on je još uvijek bio unutar gradskih zidina. Na Justerovom prikazu Knežev dvor je proširen. Na južnom je pročelju vidljiv prijelaz palače preko srednjovjekovnih zidina Južno se pročelje palače sada nalazi u ravnini s južnim pročeljem Kule tamnice, dok je ostatak prostora do predziđa ostao slobodan. Na nacrtu južnih gradskih zidina Josipa Zmajića iz 19. stoljeća, koji se čuva u arhivu Kapor, vidljiva je gotovo identična situacija. Zmajić je izradio i detaljan tlocrt Kneževog dvora sa svim prostorijama na oba kata. Kula tamnice je potpuno obuhvaćena u strukturu Kneževog dvora, a slobodan prostor prema južnom predziđu pretvoren je u perivoj.

Vojni plan Korčule s okolicom, 19. st., detalj Kneževog dvora

Josip Zmajić, tlocrt prizemlja Kneževog dvora, detalj

Godine 1911.-1913. Kneževa palače i Fontik uređeni su za potrebe Građanske škole. Koliko je poznato, nacrti škole nisu sačuvani, a sudeći prema fotografijama, koje su preostale kao jedino svjedočanstvo, radilo se o tipičnom austrijskom uredovnom projektu.

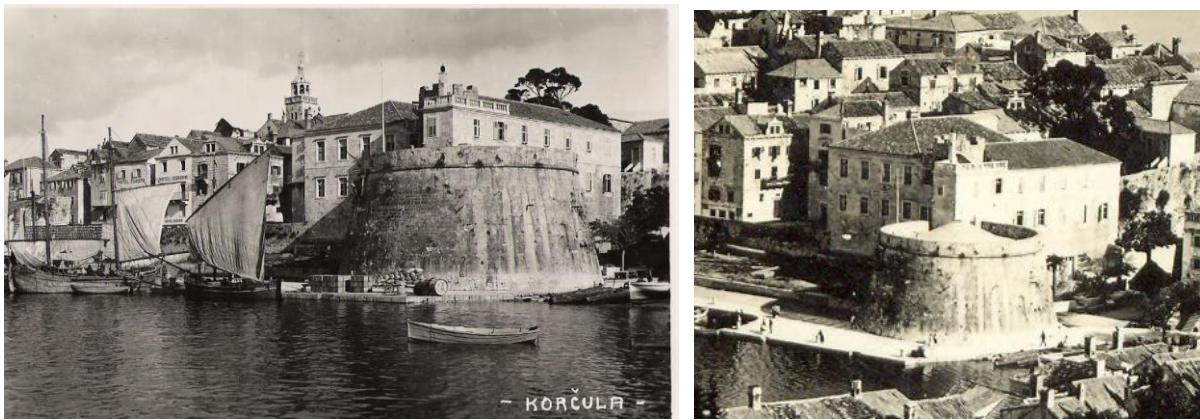
Gradnjom škole sklop Kneževe palače povišen je za kat, dakle umjesto jednokatnica zgrade su postale dvokatnice. Južno pročelje škole protezalo se do Velike Kneževe kule, dok je zapadno pročelje zadržalo stari pravac, odnosno protezalo se do Male kneževe kule. Na taj je način nastala ispuna između Velike i Male kneževe kule, u visini mašikula Male kule, gdje su bile smještene prostorije za stanovanje ravnatelja škole. U vrhu ovog dijela škole nalazila se terasa ograda na neostilskim stupićima i vjerojatno povezana s terasom Kneževe palače.

Korčula s početka 20. st., pogled na perivoj uz južni gradski zid

Ć. Ivezović, fotografija Malog revelina, prva pol. 20 st.

Vizure nakon izgrađene škole

Gradnja Građanske škole inicirala je rušenje gradskih zidina od Velike kneževe kule do platoa s cisternom, znanom kao Tri zdenca, *Tre pozzi*. Kako je ranije spomenuto gradnja škole započela je 1911. godine, dok M. Depolo 1910. godine slika Kneževu palaču te okolne kule i zidine netaknutim. Sačuvana je također i fotografija koja pokazuje predzid u punoj visini iza kojeg se naziru vrhovi zabata zapadnog pročelja kule. Koliko se iz slijeda fotografija može razabrati do I. svjetskog rata srušen je predzid do visine potpornog zida vrta koji je uređen između njega i srednjovjekovnih zidina. U vremenu između dva svjetska rata srednjovjekovni zid je još neko vrijeme stajao u punoj visini.

Ostaci zapadnih gradskih zidina

Građanska škola stradala je u bombardiranju Korčule 1943. godine. Poslije rata krenulo se u njenu obnovu, a sačuvana je obilna prepiska između C. Fiskovića i V. Foretića o načinu njene obnove. Značajan udio u obnavljanju imao je i tadašnji počasni konzervator za Korčulu Ante Jeričević. Zgradi su vraćene nekadašnje vizure krovnih zabata Kneževog dvora što je naročito izraženo na zapadnoj strani.

Knežev vrt, koji naknadno postaje vrt Smrkinić, bio je položen pred južnim gradskim zidom, istočno od Kneževa dvora. Prije Prvog svjetskog rata vrt je preuređen u gimnastičko igralište škole smještene u susjednom pregrađenom Kneževu dvoru. Prilikom uređenja prostora interveniralo se u organizaciju otvora kojima se prilazilo tadašnjem igralištu. Zatvoren je stariji ulaz u vrt na zapadnoj strani a otvorena vrata na južnom zidu, pa se u igralište ulazilo iz prolaza Foša. Nakon Drugog svjetskog rata igralište je adaptirano u pozornicu namijenjenu izvođenju priredbi na otvorenom – Ljetno kino kako bi se mogle ispunjavati potrebe javnog kulturnog života grada. Adaptaciju dovršenu 1953. projektira Berislav Kalogjera.

Kula Kopnenih vrata, nazvana i Kulom nad Kopnenim vratima, podiže se u 14. st. u svrhu čuvanja južnog gradskog prilaza. Kvadratnog je tlocrta, a sa sjevernom stranom je prislonjena uz gradski zid. Glavni ulaz joj je nekad bio sa zapadne strane. Današnji ulazni portal na južnom pročelju naknadno je otvoren. Kula završava kruništem. Godine 1650. Kula se sa stražnje, sjeverne strane ukrašava slavolukom u čast Leonarda Foscola. Reljefna kompozicija sastoji se od dva luka. Donji dio slavoluka izrađen je u bunjatu s prislonjenim polustupovima. Gornji luk krasi simboli ratnih pobjeda. Između stupova koji nose arhitrav nad ulazom nalazi se niša dok dječji likovi nose natpis u čast Leonarda Foscola. U vrhu luka bio je mletački lav. Na južnom je pročelju je 1925. godine u čast tisuću godina od krunidbe hrvatskog kralja Tomislava postavljena spomen ploča uokvirena pleterom.

Na južnoj strani grada početkom 19. stoljeća na mjestu starog mosta podignuto je stubište, koje se već 1859. uklanja zbog dotrajalosti. Sagrađen je novi most ograđen kamenom balustradom koji se pri dnu lepezasto širi.

Između Kule kopnenih vrata i kule Liverin i prislonjena uz južni gradski zid izgrađena je u 18. stoljeću barokna zgada (kuća Krstulović). Zapadno od nje u 19. stoljeću podiže se i tzv. kuća Zovetti koja se prislonila uz Kulu kopnenih vrata, pa je tako pogled na južne gradske zidine bio potpuno pokriven. U težnji da se gradske zidine ponovno otvore pogledu 1971. godine uklonjena je kuća Zovetti, dok se uklanjanje kuće Krstulović nije realiziralo.

Pogled na novi most, Kulu kopnenih vrata i kuću Zovetti istočno od nje koja je porušena (fototeka GMK)

Barokna zgrada (kuća Krstulović) prislonjena uz kulu Liverin (fototeka GMK)

Nakon turske opsade Korčule 1571. godine obnavljaju se gradske zidine, a sa stražnje strane istočne polovice južnih gradskih zidina podiže se novi, širi stražarski ophod koji je bio položen na 25 lukova koji su stajali na masivnim kamenim pilonima. U Drugom svjetskom ratu Korčula je stradala u mnogobrojnim bombardiranjima, pa su tako između ostalog stradale i južne gradske zidine.

Pogled na južni zid i stražarski ophod ispred kuće Krstulović (fototeka GMK)

U bombardiranju je također teško stradala i zgrada Vijećnice, vrstan primjer renesansne gradnje. Podignuta je uz trg Vijećnice, odmah uz glavna južna gradska vrata, a u svojoj gornjoj razini oslanja se na južni gradski zid. Vijećnica je izgrađena između 1520. i 1525. godine, na mjestu ranije zgrade visine prizemlja koja je imala trijem i kancelariju. Renesansna vijećnica u prizemlju je rastvorena lukovima dok su na katu prozori smješteni između dva vijenca. Zgrada završava istaknutim renesansno ukrašenim vijencem. Uz južni zid, uz sama gradska vrata podignuta je godine 1483. kapela Gospe Snježne. Kapela je natkrivena trijemom iznad koje je terasa na koju se prilazi preko kata vijećnice, pa bi se moglo reći kako je ona sastavni dio zgrade Vijećnice. S ove terase je omogućen pristup i kuli Kopnenih vrata.

Stara razglednica, pogled na gradska vrata, kapelu Gospe Snježne i zgradu Vijećnice

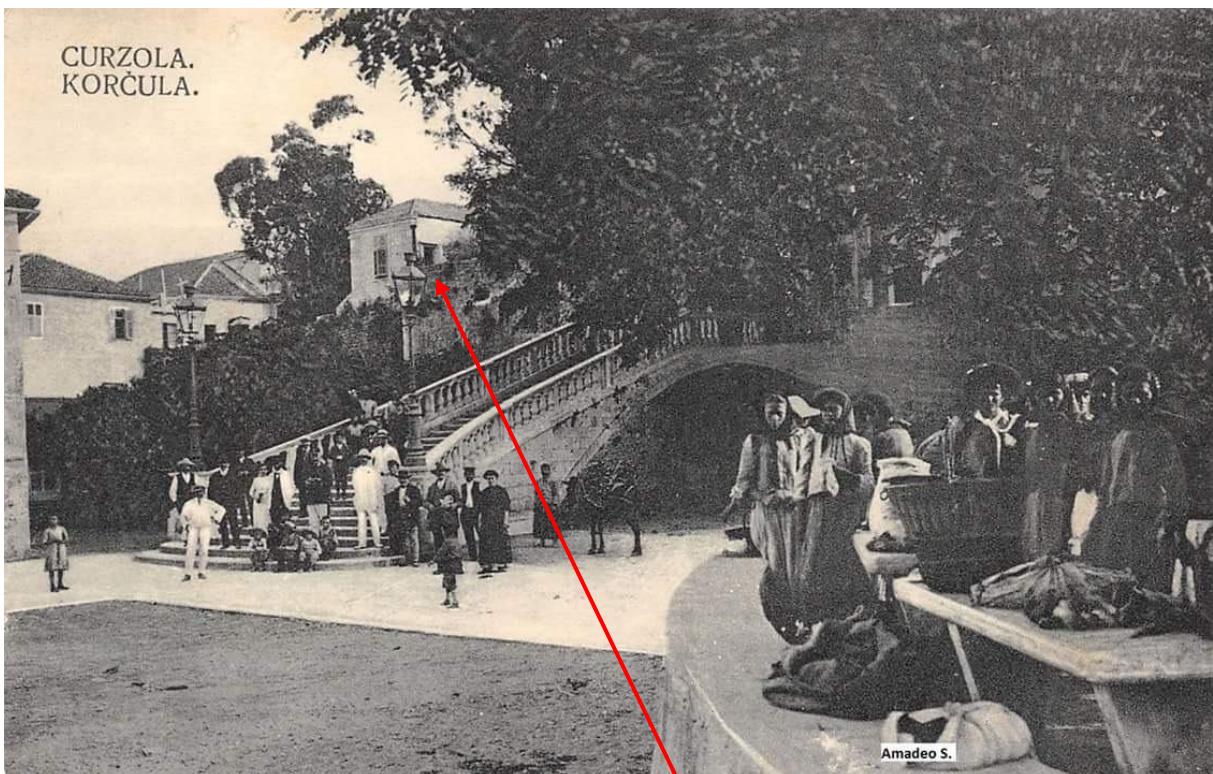

Prizemlje Vijećnice iz prve pol. 20. st. (fototeka GMK)

Oštećenja bombardiranjem u Drugom svjetskom ratu

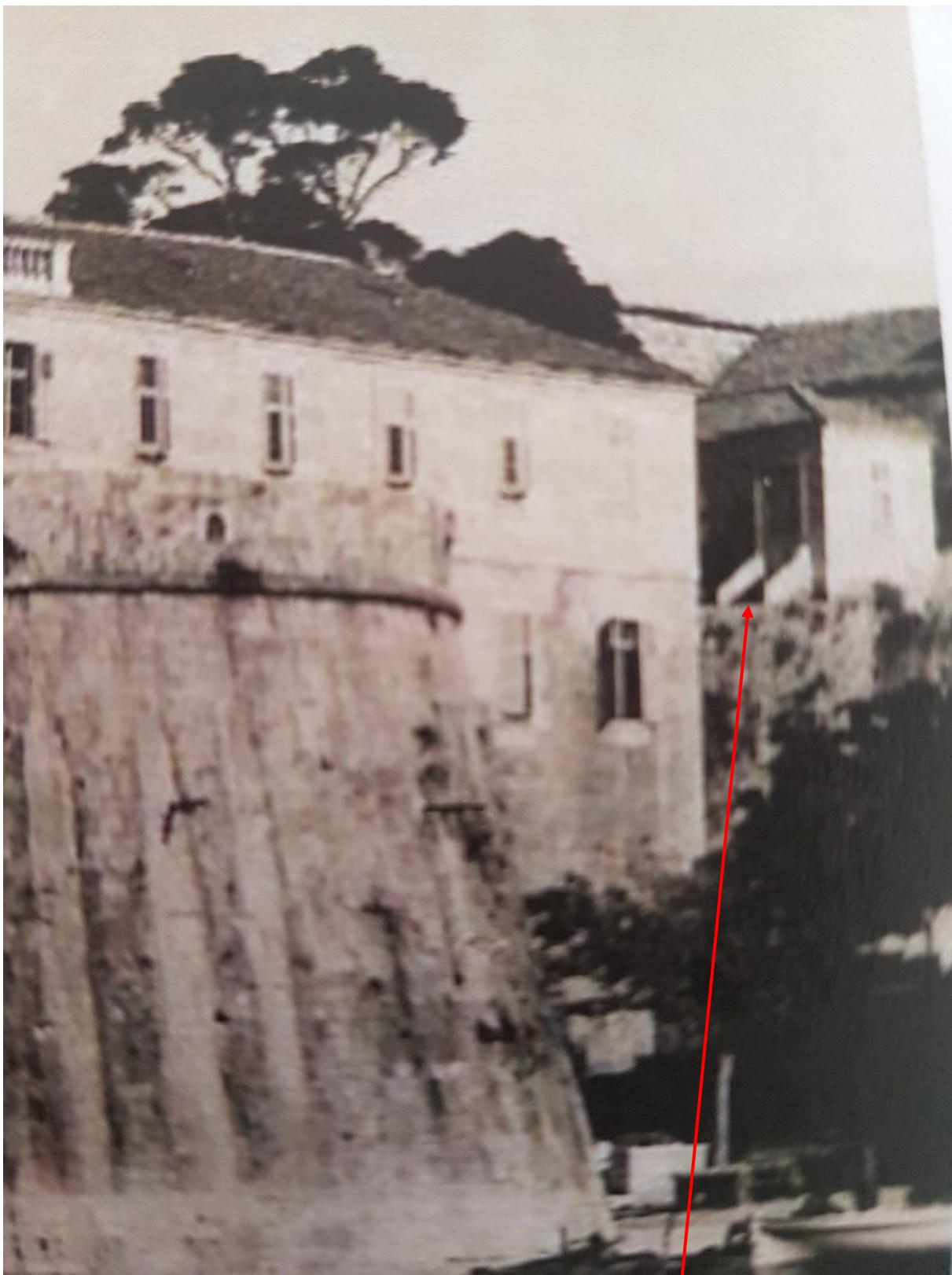
Sa zapadne strane Vijećnica krajem 19. stoljeća dobiva novo krilo koje također premošćuje ulicu i sjeda na južni gradski zid. Ovo krilo je s obje strane imalo vrata s kojima se prilazilo ophodu po gradskom zidu. Zapadna izlaz na ophod je zbog razlike u visini imalo malo stubište s punim parapetom. Ova situacija je vidljiva na nekoliko starih fotografija iz tog vremena. Nakon što je iz nekog razloga otpala potreba za pristup ophodu, oba vrata su zazidana.

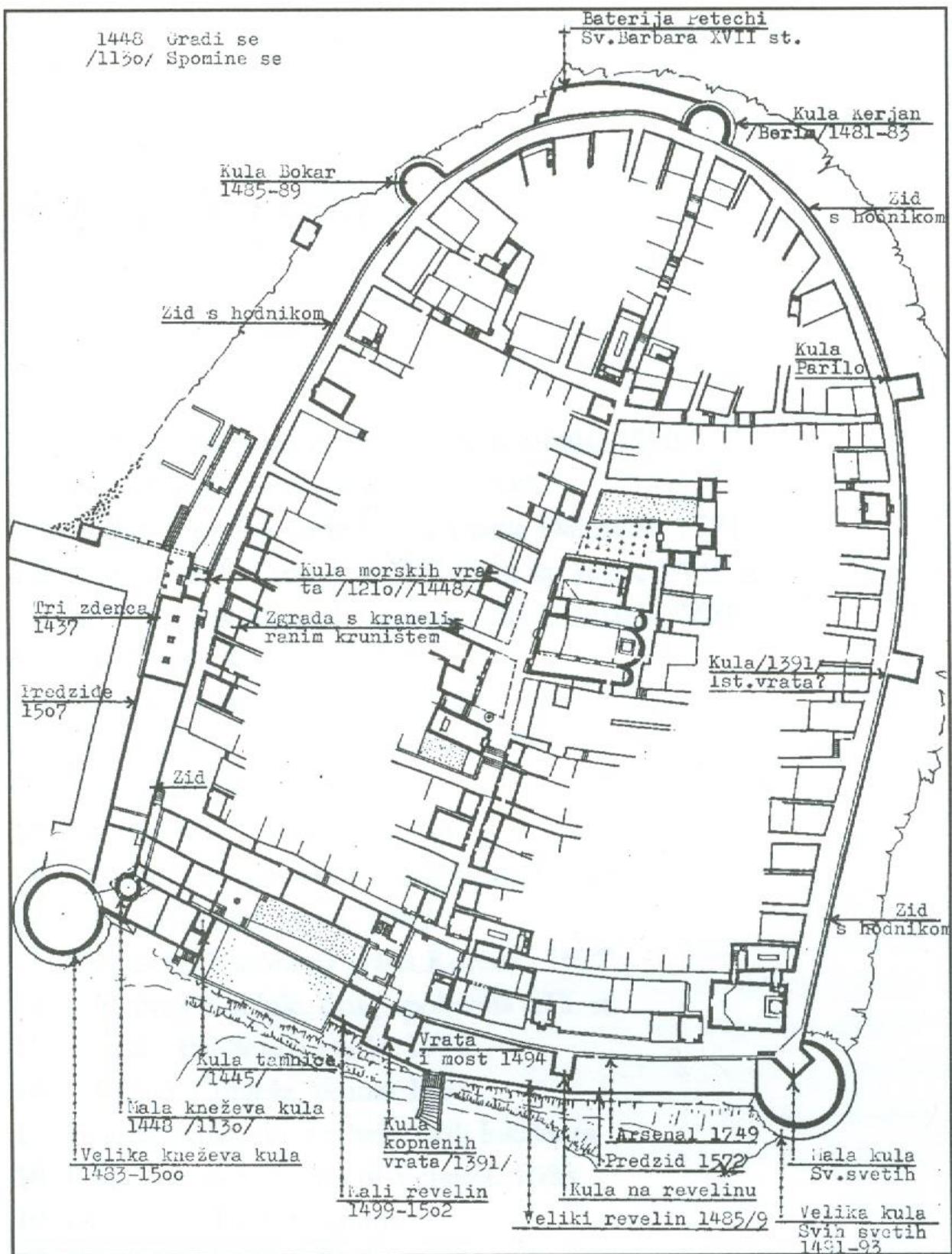
Vrata na istočnom pročelju zapadnog krila Vijećnice

Vrata sa stubištem na zapadnom pročelju zapadnog krila Vijećnice

*Vrata sa stubištem na zapadnom pročelju zapadnog krila Vijećnice
Ista situacija je vidljiva na starim fotografijama koje se nalaze na str. 20 i 21 ovog elaborata*

Pregledni plan gradskih fortifikacija prema B. Kalogjeri

3. OPIS POSTOJEĆEG STANJA

3.1. Kula Kopnenih vrata

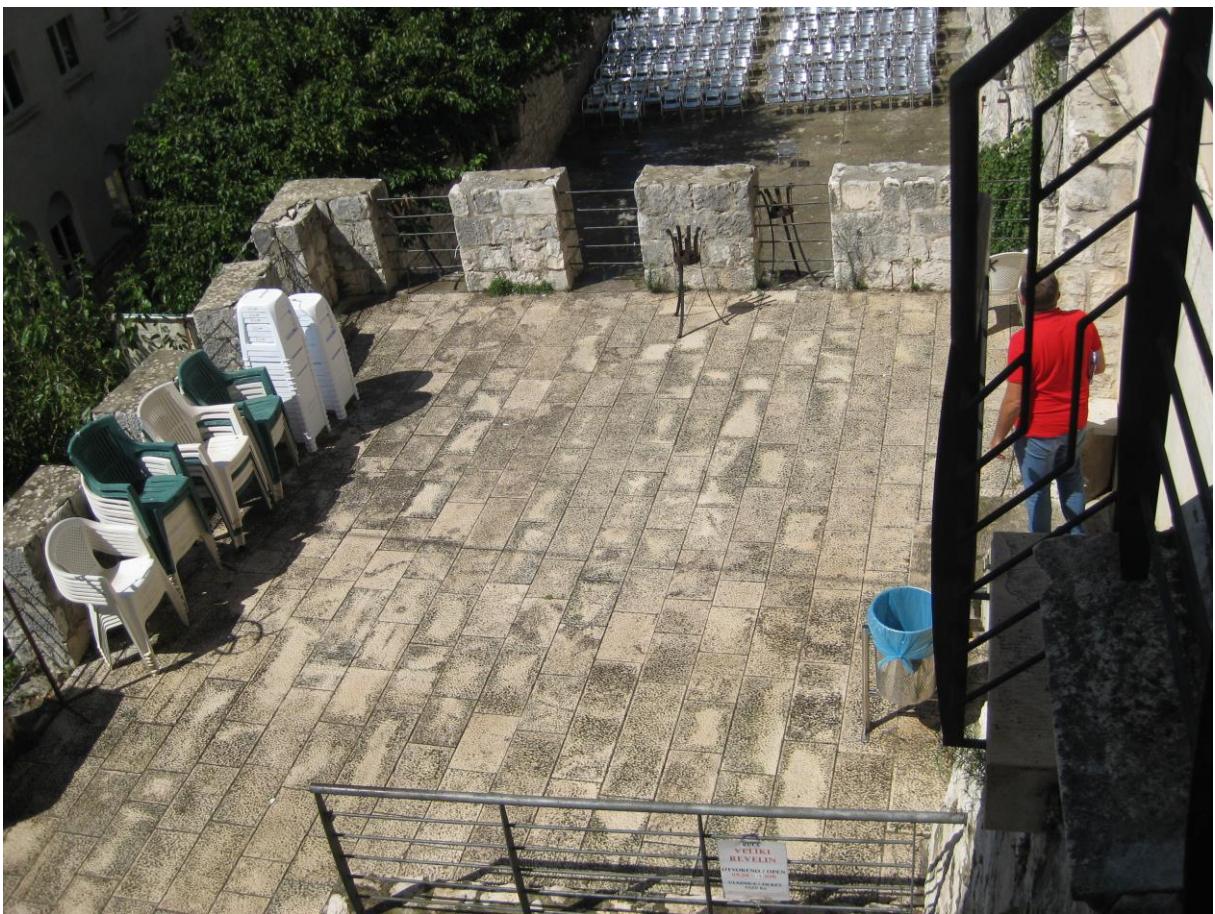

Kula Kopnenih vrata rekonstruirana je u prvom desetljeću ovog stoljeća prema projektu arhitekta Željka Pekovića iz 2003. godine. Obnovljena su sva pročelja i uređena je unutrašnjost kule, kao i završna terasa. Obnovljena je i terasa Malog revelina uključivo sa

stubištem koje vodi na terasu iznad kapele Gospe Snježne preko koje se prilazi kuli, tako da za sada nikakvi veći radovi na kuli nisu potrebni.

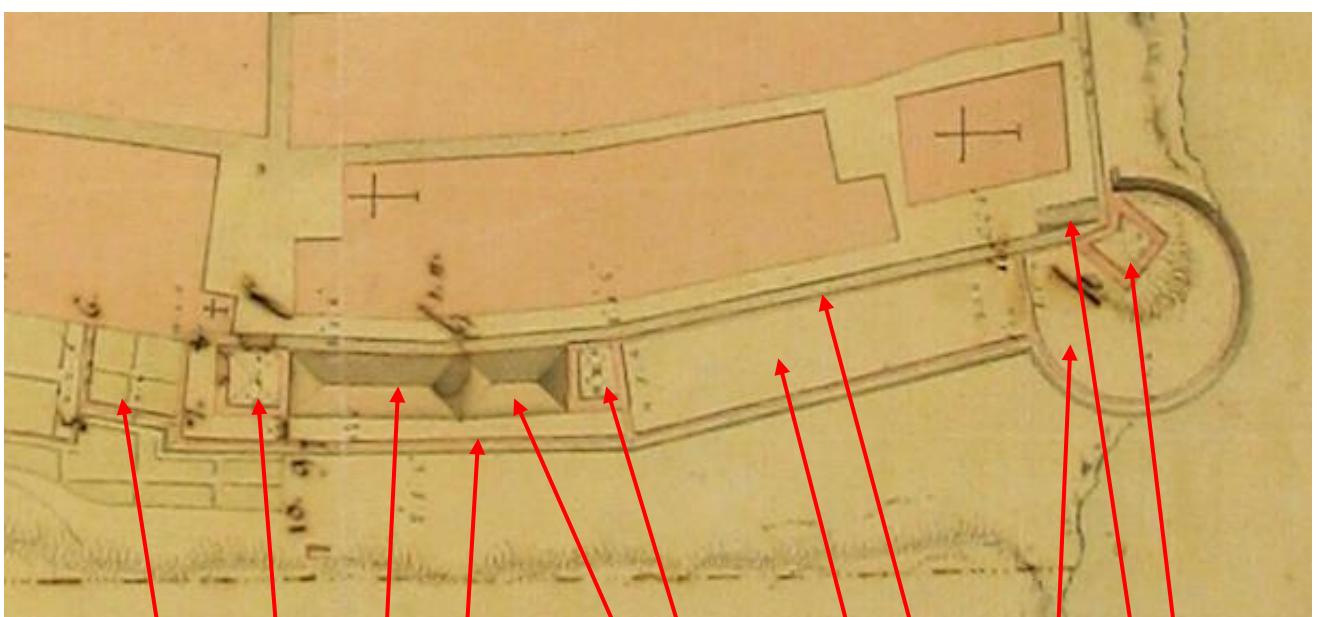
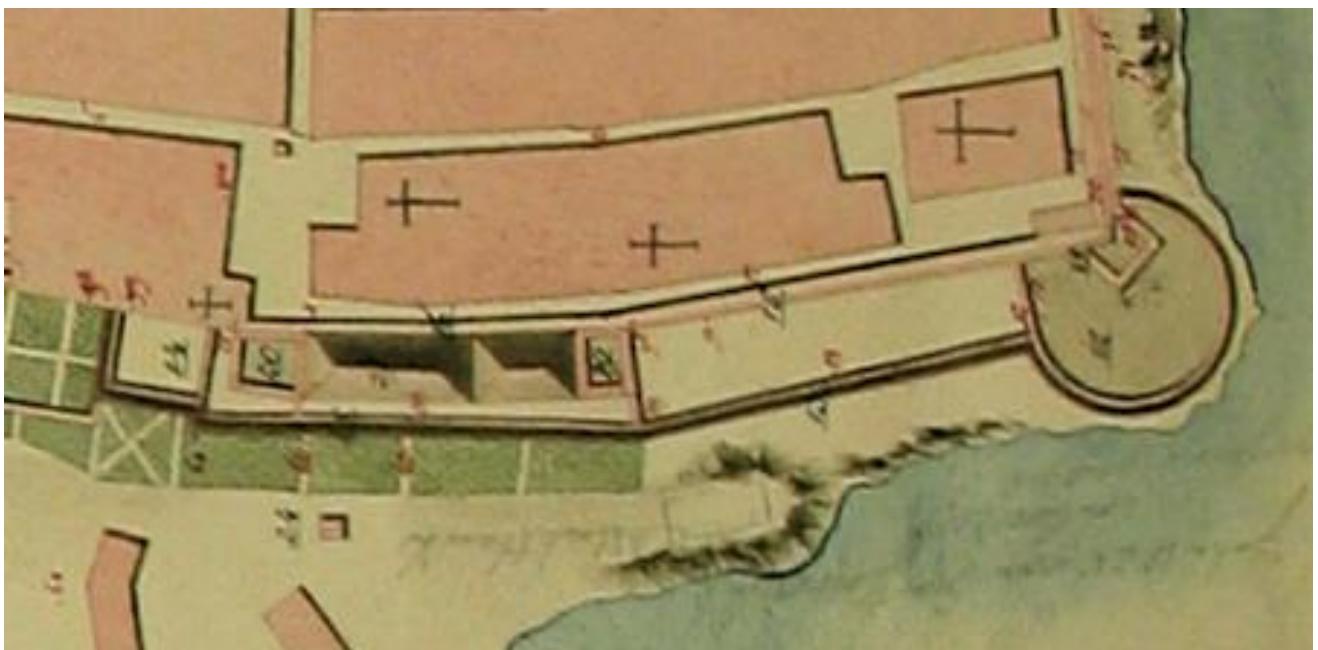

Obnovljeno istočno pročelje Kule Kopnenih vrata

Obnovljeno stubište i terasa Malog revelina

3.2. Istočna polovica južnog gradskog zida

Mali revelin

Kula Kopnenih vrata

kuća Zovetti

Veliki revelin

kuća Krstulović

kula Liverin

Arsenal

istočna polovica južnog gradskog zida

stubište

polukružna kula Svih Svetih

JUŽNE GRADSKE ZIDINE U 19. ST.

pravokutna kula Svih Svetih

Prolaz i stubište kojim se iz Kule Kopnenih vrata prilazi vrhu istočne polovice južnog gradskog zida

Vrh istočne polovice južnog gradskog zida

Južni gradski zid u svojoj istočnoj polovici sačuvan je gotovo cijelom dužinom. Nedostaje mu tek manji dio na krajnjem istočnom kraju gdje se nekad spajao s pravokutnom kulom Svih Svetih. Na tom spoju s kulom nekad je postojalo stubište koje je vodilo na vrh zida i kule od koje je počinjao stražarski ophod. Ova situacija se jasno vidi na dva austrijska nacrta iz 19. stoljeća. Budući arheološki radovi u ovoj zoni dati će vjerojatno nove spoznaje o ovom dijelu korčulanskih fortifikacija.

Vanjska strana gradskog zida vidljiva je jedino na mjestu gdje je nekad bila kuća Zovetti. Ostatak zida prekriva danas tzv. kuća Krstulović i zgrada Arsenala. Sa stražnje strane, prema Ulici javne dobrotvornosti zid je vidljiv u cijelosti. Posebno se ističe stražarski ophod na vrhu zida koji počiva na cijelom nizu kamenih lukova. Bliže Kuli Kopnenih vrata ovi lukovi su postavljeni na masivni zid, dok dalje niz ulicu zid su zamijenili kameni piloni. Ovaj ophod podignut je u 16. stoljeću uz već postojeći zid, pa kako je uz njega tek prislonjen došlo je do njegovog pomicanja i odvajanja. Ophod je danas u cijeloj svojoj širini betoniran uz istak koji prelazi njegovu širinu. Na spojevima lukova ugrađene su kamene konzole s rupom koje su nekad pridržavale drvenu ogradu ophoda. Konzole su u većoj mjeri ostale sačuvane.

Stražnja strana južnog gradskog zida pri spoju s kulom Kopnenih vrata

Lukovi sa stražarskim ophodom na vrhu

Ulica javne dobrotvornosti, pogled na gradski zid i stražarski ophod

Ulica javne dobrotvornosti, duž koje se pruža istočna polovica južnog gradskog zida, jedina je ulica u staroj gradskoj jezgri u kojoj nema stuba. Prvih sedam lukova brojeći od kule Kopnenih vrata položeni su na masivni zid, dok dalje prema istoku lukove pridržavaju piloni.

Iz nekog razloga raspon između šestog i sedmog luka znatno je veći od ostalih. Dalje prema istoku sačuvano je sedam pilona i tek tri luka. Ostali su urušeni, a i ovi postojeći su u teškom konstruktivnom stanju. Na ovom mjestu došlo je do naginjanja južnog zida prema vani tako da se pojavio rascjep prema lukovima.

Teška oštećenja i rascjep između pilona, lukova i zida

Osamdesetih godina 20. stoljeća došlo je do pokušaja obnove stražarskog ophoda južnog zida. Lijevo i desno od zadnja dva sačuvana pilona rekonstruirala su se po tri nova, ali na ne baš uspješan način, bar što se tiče vanjske obrade kamenih blokova. Na južnom zidu još se vide tragovi nekadašnjih lukova, tako da postoje svi elementi za njihovu obnovu. Stražarski ophod pratio je kosinu kruništa gradskog zida od zapada prema istoku koja je uvjetovana prirodnim nagibom terena. U sličnom nagibu je i Ulica javnog dobrovlastva.

Za spomenuti je da se na južnom gradskom zidu, s njegove unutarnje strane nalazi i nekoliko otvora. Na zapadnom dijelu ovog zida, na mjestu gdje je nekad bila kuća Zovetti, pri vrhu zida ostao je sačuvan manji prozor koji je pripadao kući. Otpriklike u polovici zida i u razini prvog kata sačuvana su vrata s balkonom do kojih se dolazilo iz nekadašnje kule Liverin. Moguće je da je ovo bio i ulazak u kulu do kojeg se dolazilo preko vanjskih drvenih ljestvi. Lijevo od vrata nalazi se i manji prozor od nekadašnje kule. Ispod ovih vrata još su

jedna vrata u čijem je nadvratniku uklesana godina 1577. Prema arhitektima Luki i Jelici Peković koji su 2013. godine izradili konzervatorski elaborat za Arsenal, pretpostavlja se da godina na nadvratniku odgovara godini izgradnje stražarskog ophoda. I drugi povijesni podaci koji govore o popravku gradskih zidina nakon napada osmanlija na grad 1571. godine, potvrđuju ovu dataciju.

Na nekim starim fotografijama i razglednicama još se vidi trag kruništa na južnom zidu uz zgradu Arsenala. Postavlja se pitanje kakav je bio raniji stražarski ophod prije izgradnje ovog iz druge polovice 16. stoljeća? Najvjerojatnije je da je bio na drvenoj konstrukciji koja je stajala konzolno ovješena o gradski zid.

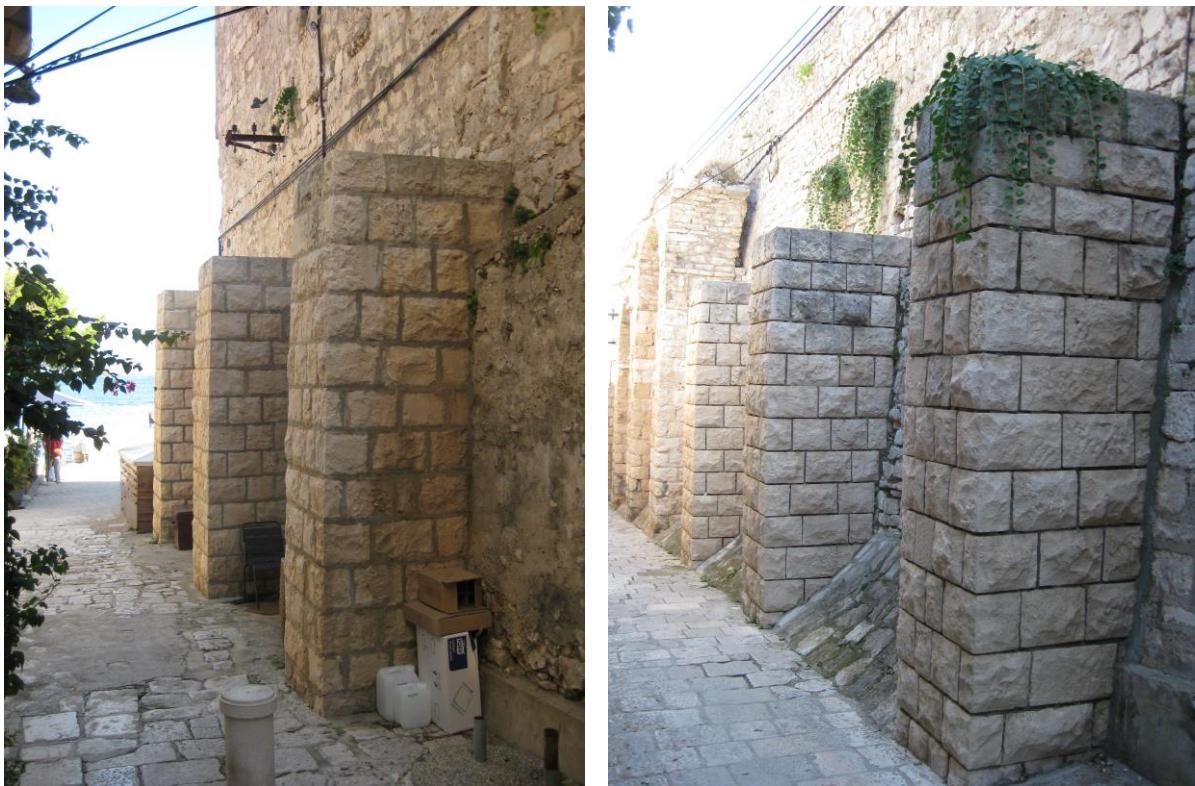

Odvajanje južnog gradskog zida od luka i pilona stražarskog ophoda

U idućem polju prema istoku još su jedna vrata, a na samom istočnom kraju još jedna koja su najvjerojatnije napravljena za potrebe preinake zgrade nekadašnjeg Arsenala u robnu kuću.

Vrata s balkonom i manjim prozorom iznad njih

Šest novo podignutih pilona kao trag obnove iz osamdesetih godina prošlog stoljeća

Debljina južnog gradskog zida nije odveć velika i u vrhu iznosi oko 60 cm. U donjem dijelu, zid je podebljan za oko 30 cm, a ovaj skok u debljini događa se na otprilike 3,5 metra od ulice. Formirana je tako svojevrsna bankina, odnosno ležajnica na koju su vjerojatno sjedali drveni kosnici koji su pridržavali drvenu platformu stražarskog ophoda. U dnu ovog zida izvedeno je recentno kameno skošenje koje služi za odvodnju oborina. Ostaci kruništa na gradskom zidu se ne uočavaju. Visina zida na zapadnoj strani iznosi oko 6,40 metara mjereno sa stražnje strane od ulice pa do vrha ophoda. S vanjske strane zid je uključivo s parapetom visok oko 8,5 metra. Zid je najviši na njegovom krajnjem istočnom dijelu pa na tom mjestu doseže do 9,7 metara visine. Širina stražarskog ophoda iznosi od 1,3 metra na zapadnoj strani, do 1,4 metra na istočnoj.

Južni gradski zid na istočnoj strani završavao je do male pravokutne kule Svih Svetih uz koju je bilo izgrađeno stubište s kojim se vjerojatno prilazilo stražarskom ophodu. U 19. stoljeću, širenjem grada, porušen je ovaj dio gradskih fortifikacija, a njihove će se ostatke vjerojatno pronaći u nadolazećim arheološkim radovima. Izgradnjom velike polukružne kule Svih Svetih 1491.-1493. godine dodatno se ojačao jugoistočni ugao grada. Izgradnjom predziđa spojio se Veliki revelin i velika kula Svih Svetih u jedan fortifikacijski sklop. O

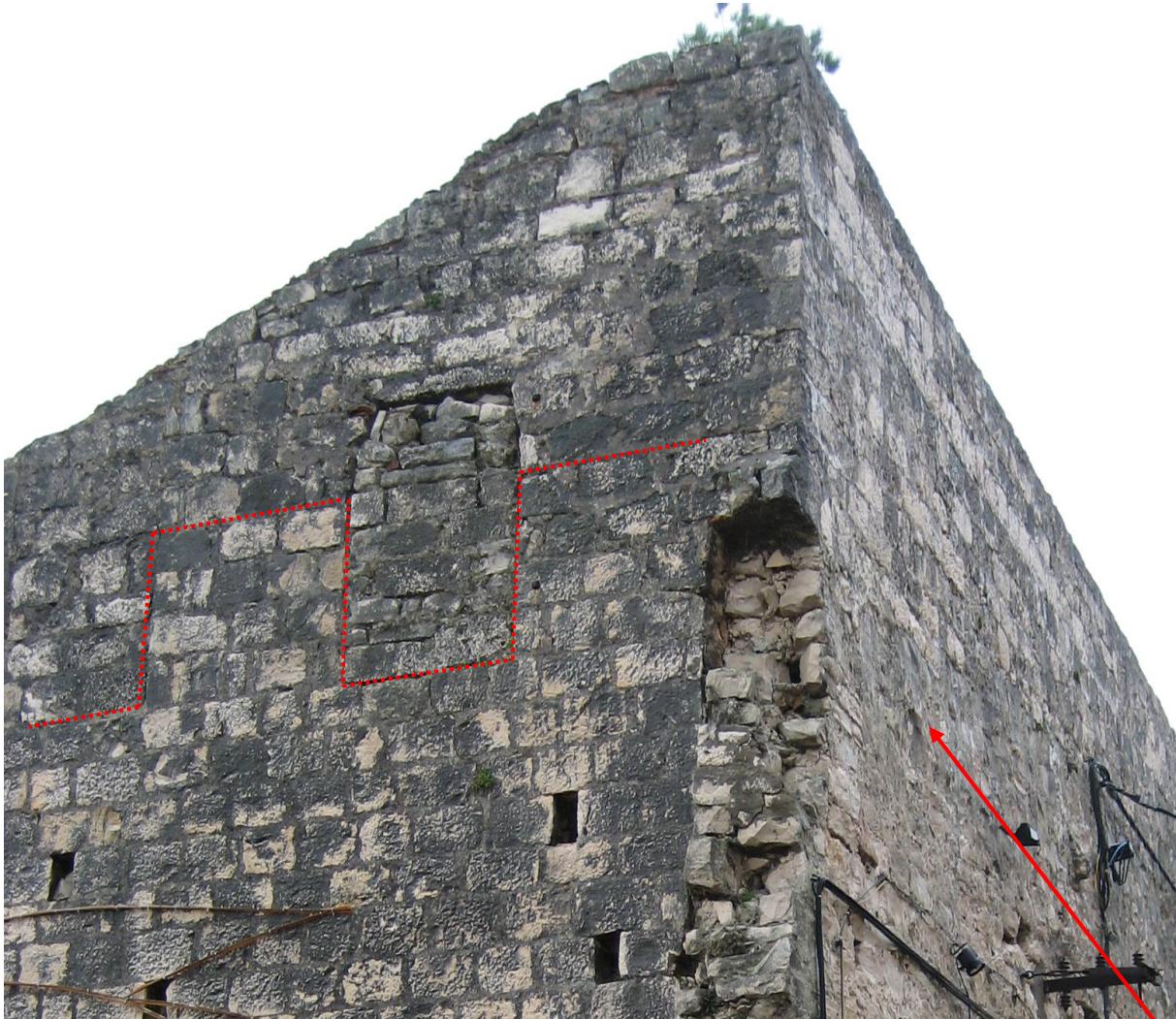
tome nam svjedoče sačuvani zidovi predziđa s karakterističnim polukružnim vijencem (baštunom) koji je dijelio donji, blago skošeni dio zida od onog gornjeg koji je služio kao prsobran s kruništem. Na spoju zapadnog zida velike kule Svih Svetih i velikog revelina podignut je visoki zid s kruništem koji je okomit na južni gradski zid. On je služio za kontrolu predziđa i ne predstavlja zapadni zid male pravokutne kule Svih Svetih kako navode autori konzervatorskog elaborata za Arsenal, već zapadni zid velike kružne kule Svih Svetih. Da je tome tako potvrđuje i grb koji je ugrađen u zapadno pročelje ovog zida. Grb s Mletačkim lavom ima uklesanu godinu 1490. što određuje gradnju ovog zida nakon kojeg odmah započinje gradnja velike kružne kule Svih Svetih.

Izvorna visina južnog gradskog zida

Analizom kamene strukture južnog gradskog zida može se primijetiti da je izvorna visina bila nešto manja. Taj dio izvornog zida ima manje pravilnu strukturu, a bio je i ožbukan. Tragovi žbuke vide se na dosta mjesta. Izvorna visina gradskog zida dobro vidi na spoju sa zapadnim zidom velike kule Svih Svetih gdje možemo opaziti da su oba zida nadograđena zbog gradnje Arsenala 1572. godine koji je podignut u već izgrađeni prostor između predziđa i gradskog zida, te kule Liverin i zapadnog zida velike kule Svih Svetih na

čijem su zidu zatvoreni zupci kruništa i izvedena kosina za zabat krova. Da se ne radi o zidu male pravokutne kule, već o zapadnom zidu velike kružne kule Svih Svetih vidljivo je i na austrijskim nacrtima grada, kao i na drugim prikazima grada Korčule poput onog iz Torina.

Ostatak kruništa zapadnog zida velike kule Svih Svetih i izvorna visina južnog gradskog zida

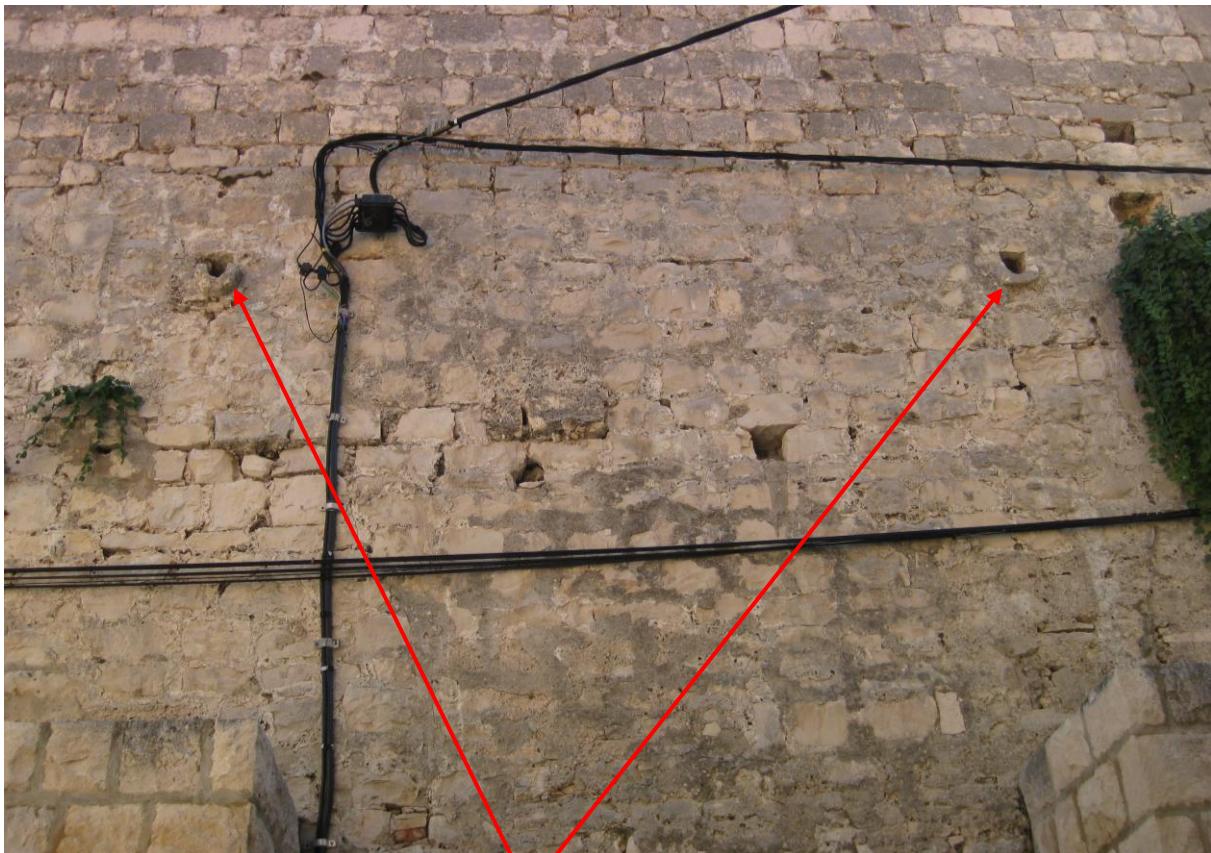
Na svom krajnje istočnom dijelu južni gradski zid prislanjao se na malu, pravokutnu kulu Svih Svetih. Kula je predstavljala jugoistočni ugao gradskih fortifikacija, pa se na nju dalje nastavljao istočni gradski obrambeni zid. Zbog toga je bila položena koso u odnosu na jedan i drugi zid, a glavna joj je osovina bila položena u simetrali kuta južnih i istočnih zidina. Kako se vidi na starim prikazima kula je završavala kruništem. Krajem 15. stoljeća podiže se veća kružna kula Svih Svetih koja je zbog sve većeg razvoja topništva predstavljala novu doktrinu u obrani grada. Donji dio zida kule je koso položen i u njegovom dnu je nekoliko topovskih komora, tzv. kazamata. Iznad toga je razdjelni polukružni zid vijenac i parapet s puškarnicama iznad kojeg je krunište. Kula je nekoć bila otvorena i obuhvaćala je i

malu kulu koja se uzdizala iz njezine unutrašnjosti. U 19. stoljeću je mala kula srušena, a velika se kula zasula i ispunila urušenim materijalom. Porušen je i parapet s kruništem velike kule Svih Svetih, a izgradnjom Rampade krajem 19. stoljeća uklonjen je i dio zapadnog zida kule. Ostaci puškarnica i kruništa još se mogu vidjeti u zapadnom zidu kule koji zapravo predstavlja istočno pročelje zgrade nekadašnjeg Arsenala. Buduća arheološka istraživanja u kuli razotkrit će nam mnogo detalja o izvornom izgledu obje kule.

Velika kružna kula Svih Svetih

S unutarnje strane gradskog zida, na njegovom istočnom kraju vidljive su kamene rigalice koje su služile najvjerojatnije za oborinsku odvodnju sa krova zgrade koja je bila prislonjena s vanjske strane južnog gradskog zida. Ovoj zgradi nikako nije mogao pripadati jednostrešni krov arsenala čiji je vrh za oko 2,7 metra viši od rigalice. Krov čije dno strehe odgovara razini rigalice je zapravo onaj čije se kamene okapnice još uvijek vide na istočnom pročelju kule Liverin i zapadnom zidu arsenala koji se na kulu naslanja. Logičnim se čini prepostavka da je prvi krov Arsenala bio dvostrešni, da bi se nakon toga u 17. stoljeću povisio južni gradski zid, krov postao jednostrešan, a južno pročelje s ovalnim prozorima preoblikovalo u duhu baroka. Tome u prilog ide i činjenica da je uspostavom jednostrešnog krova uklonjen dio strehe ranijeg dvostrešnog krova koji se sad našao unutar zgrade jer je bio smetnja korištenju. Ostatak kamene strehe iznad novog krova je tako ostao sačuvan do danas. Prema tome, može se zaključiti da je u početku Arsenal bio zakrovljen dvostrešnim krovom čije se gabarit jasno čita na ostacima kamene strehe.

Kamene rigalice na istočnom dijelu zida

Zabat dvostrešnog krova na kuli Liverin i zapadnom zidu Arsenala, ispod njega je kontura jednostrešnog krova zgrade Arsenala. Vidljivo je da streha dvostrešnog krova uklonjena ispod razine jednostrešnog krova (foto J.i L. Peković)

3.3. Zapadna polovica južnog gradskog zida

Zapadna polovica južnog gradskog zida

Zapadna polovica južnog gradskog zida danas je vidljiva tek u gornjem, istočnom dijelu. Donji, zapadni dio integriran je u sklop zgrada Kneževog dvora. Razdjelnici predstavlja nekadašnja kula Tamnice koja je postala sastavni dio Kneževog dvora. Izgleda da je i na ovom mjestu u početku zid podignut u relativno maloj debljini od oko 60 cm o čemu svjedoče sačuvani ostaci zida u Kneževom dvoru. Od kule Tamnice, pa do Malog revelina zid je dosta deblji. U vrhu mu debljina kruništa, odnosno parapeta iznosi oko 45 cm, dok širina stražarskog ophoda iznosi oko 1,2 metra. Na tom dijelu zida ophod i krunište izgledaju kao sastavna cjelina i nije, kao na istočnoj polovici jasno izraženo da je stražarski ophod dodan zidu kao druga razvojna faza. Međutim logičnim se ipak čini da je i na zapadnoj polovici postojala slična situacija kao i na istočnoj to jest da je stražarski ophod bio izведен kao drvena konstrukcija, a da se tek naknadno u 16. stoljeću zid proširio zidanim ophodom, ali ne u cijeloj dužini, već samo onaj dio od kule Tamnice, pa do Malog revelina. Donji dio zida bio

je već integriran u zgradu Kneževog dvora, pa širenje zida nije imalo ni potrebe, a ni mogućnosti. Sačuvani ostaci zidova s njegovom različitim debljinama govore ovome u prilog.

Sudar gradskog zida i istočnog pročelja Kneževog dvora

Argument za ovu prepostavku nalazimo na mjestu spoja gradskog zida s istočnim pročeljem zgrade Kneževog dvora. Na tom mjestu stražnje lice gradskog zida nije došlo do kraja pročelja Kneževog dvora već je odmaknuto od njega za oko 20 cm. Kroz taj prorez vidljivo je da u dubini gradskog zida postoji još jedno lice zida, vjerojatno unutarnje lice iz prve razvojne faze.

Unutarnje lice gradskog zida iz prve razvojne faze

Točno na tom dijelu zida se nalazi kula Tamnice. U vrhu zida, uz istočno pročelje Kneževog dvora, sačuvan je donji dio nekadašnjeg svoda koji je prelazio preko ulice. Premalo je podataka da bi se preciznije razaznala ranija situacija i razlog njegovog postojanja tim prije što je cijeli sklop doživio je razaranja u Drugom svjetskom ratu, a temeljito je obnovljen nakon toga.

Rečeno je ranije kako se povjesnim razvojem Gradske vijećnice njenju južno pročelje u razini prvog kata podiglo nad južnim gradskim zidom tvoreći tako jedinstveno pročelje. Na tom zidu izvedena su dva prozora, a na istočnoj strani vrata koja izlaze na terasu kapele Gospe Snježne. Na nadvratniku tih vrata uklesana je godina 1525. što kazuje o vremenu nastanka.

Vrata za izlaz na terasu s uklesanom godinom gradnje na nadvratniku (1525.)

Gradnjom Vijećnice ukinuo se stražarski ophod na tom mjestu. Vjerojatno je da su obranu grada na tom mjestu preuzele zidine Velikog revelina, ali nije posve jasno kako je tada funkcionirao stražarski ophod koji je u tom času još uvijek bio na drvenoj konstrukciji. Ni u varijanti kad se ophod proširio kamenim zidom pedesetak godina kasnije nije vidljivo kako je do njega bio organiziran pristup. Moguće je da mu se prilazilo preko drugih vrata na zapadnom zidu Vijećnice ili što je vjerojatnije direktno preko kule Tamnice. Zgrada koja je danas nešto zapadnije od Vijećnice i koja se također oslonila na gradski zid novijeg je vremena gradnje (prijelaz 19. u 20. stoljeće). Danas su u njoj, kao i u staroj Vijećnici, radne prostorije Grada Korčule. Na njenom zapadnom pročelju zazidana su vrata s kojima se nekad izlazio na gradski zid. Između ta dva krila zgrade ostalo je sačuvano krunište na vrhu zida, jedino takvo na cijelom južnom gradskom zidu.

Dva krila zgrade današnjeg Grada Korčule, istočni njegov dio je zgrada Vijećnice

Na ostalom dijelu južnog zida krunište nije sačuvano, a parapetni zid je visok tek oko pola metra. Na stražnjoj strani gradskog zida još se uvijek vide ostaci otučenih kamenih konzola s rupom koje su pridržavale drvenu ogradu stražarskog ophoda. Može se primjetiti da je završni dio zida u visini od oko pola metra naknadno izведен, pa se time stvorena svojevrsna jarula za cvijeće, a nastala je u vjerojatno u II pol. 20.stoljeća.

Jedini sačuvani ostatak kruništa na cijelom južnom gradskom zidu

Otučena konzola na unutarnjoj strani zida

Povišenje razine izvornog zida

Otučene kamene konzole za prihvatanje drvene ograde

Južni gradski zid, pogled sa vrha Male kneževe kule, u prvom planu krov zgrade nekadašnjeg Kneževog dvora i kule Tannice.

Zazidani otvor na zapadnom pročelju zapadnog krila Vijećnice

Na južnom pročelju gradskog zida vidljiva su zazidana vrata. Gradska ulica sa stražnje strane zida prekriva ova vrata gotovo u cijeloj visini, što navodi na zaključak da su iz najstarije razvojne faze grada. U svakom slučaju bez posebnih istraživanja nije moguće odrediti razloge postojanja ovih vrata i vrijeme gradnje.

Južni zid sa zazidanim vratima

Južni gradski zid podignut je direktno nad kamenim živcem. Na mjestu gdje su žile živca bile razmaknute izveden je luk nad kojim je podignut zid. Kameni zid je fugiran obilato cementnim mortom koji je pokrio veći dio kamene površine, pa kamenu strukturu nije moguće sa sigurnošću razabrati. Na jednom mjestu, pri dnu zida, došlo je do oštećenja i mravljenja klesanaca o čemu bi trebalo povesti računa kod izrade projekta.

Između središnje kule Gradskih vrata i ugaone Male kneževe kule izgrađena je kula Tamnice. U početku je kula stršala izvan perimetra južnog gradskog zida i bila viša od njega. Širenjem Kneževog dvora kula Tamnice mu je funkcionalno pridružena, da bi se na kraju potpuno s njim stopila. Južni zid kule je srušen kako bi se dobila što veća korisna površina. Danas se još jedino može vidjeti njezino istočno pročelje. Vertikalna reška koja je dijeli od ostatka sklopa jasno pokazuje koliko je bila isturena u odnosu na južni gradski zid.

Luk za premoštenje kamenog živca

Oštećenje i drobljenje kamenih klesanaca

Kula Tamnice i njezin jugoistočni brid

Zgrada nekadašnjeg Kneževog dvora nakon Drugog svjetskog vrata i temeljite rekonstrukcije koristila se dugo vremena kao upravna zgrada Mediteranske plovidbe. Danas se koristi kao administrativna zgrada. Dio zgrade koriste i razne kulturno umjetničke i glazbene udruge. Kroz povijest se zgrada u nekoliko navrata proširivala i nadograđivala. Južni gradski zid ostao je tako zarobljen u nutrini sklopa pa je time nestala i funkcija stražarskog ophoda po njegovom vrhu. Povjesni razvoj i stanje sklopa Kneževog dvora detaljno je u Konzervatorском elaboratu iz 2008. godine opisao Ivo Vojnović. Nakon nedavne djelomične rekonstrukcije izgubila se mogućnost da se zgrada kvalitetnije valorizira i prezentira njezina interesantna povjesna slojevitost. S druge strane obnovljeni su strukturni dijelovi zgrade kao i krovovi tako da je danas zgrada u zadovoljavajućem građevinskom stanju. Možemo se samo nadati da će neki njezini dijelovi u sklopu buduće obnove južnog gradskog zida dobiti više na važnosti.

Zgrada nekadašnjeg Kneževog dvora, u prvom planu Mala i Velika kneževa kula

Južni gradski zid na svom zapadnom kraju završava Malom i Velikom kneževom kulom koje su bile gotovo sastavnim dijelom nekadašnjeg Kneževog dvora. I one su bile predmetom konzervatorskih i arheoloških istraživanja, a za Malu kulu je izrađen i glavni projekt rekonstrukcije (autor Ivo Vojnović). Mala kula je u nešto boljem stanju. Na njoj se predviđa obnova završnog kruništa i izvedba unutarnjeg stubišta i podne konstrukcije. Velika kneževa kula dobila je značajna i teška oštećenja kada je za vrijeme drugog svjetskog rata u njenoj nutrini eksplodirala avionska bomba. Nakon rata se koristila kao vodosprema pa je tako s unutarnje strane dobila armirano betonski plašt i terasu na vrhu koju pridržavaju četiri armirano betonska stupa. U razini prizemlja po njenom obodu nalazi se pet topovskih komora – kazamata. Otprilike po sredini visine nalazi se široki ulaz, a na vrhu je parapetni zid s puškarnicama. Nekad je na ovom zidu postojalo krunište. Kula je bila otvorena, a danas je na njenom vrhu armirano betonska terasa. Velika kula je mostom povezana s Malom kulom tako da predstavljaju jedinstvenu funkcionalnu cjelinu.

Mala i Velika kneževa kula, u pozadini zgrada nekadašnjeg Kneževog dvora

Unutrašnjost Velike kneževe kule (foto Goran Nikšić)

Ulaz u kulu, desno sondirani armirano betonski plašt (foto Goran Nikšić)

Unutrašnjost Male kneževe kule

3.4. Predziđe

Stara fotografija Korčule oko 1895 godine (detalj), vidljiva je Mala i Velika kneževa kula s ostacima zapadnog gradskog zida, Knežev dvor prije izgradnje škole, kula tamnice koja još izviruje iz krovova Kneževog dvora, zgrada Vijećnice bez dodatka na zapadnoj strani Mali i Veliki revelin, kula Kopnenih vrata, kuće uz južni zid, Arsenal bez krova i Rampada s velikom kulom Svih Svetih.

Najstariji dio predziđa bio je onaj koji je čuvao glavni ulaz u grad. Nazvan je Veliki revelin jer je obuhvaćao najveću površinu, a spajao je most i kulu Kopnenih vrata. Izgrađen je od 1485. do 1489. godine. Zid je podignut nad prirodnim stijenama. Donji dio je izведен u blagoj kosini iznad kojeg je polukružni vijenac, a iznad njega parapetni zid. Otprilike po sredini ovog dijela revelina ugrađen je kamen s natpisom i godinom 1494. što bi mogla biti datacija izgradnje mosta i vrata koja su sa prostora Velikog revelina vodila do glavne kule.

Veliki revelin pred kulom Kopnenih vrata

Natpis s uklesanom godinom 1494.

Zid Velikog revelina je u dobrom građevinskom stanju, a rušenjem kuće Zovetti dobiven je lijepi i prostrani prostor pred ulaskom u grad s prezentiranim južnim zidinama. Na ovom su platou nekad bile gradske cisterne za vodu koje bi se mogle obnoviti.

Zapadno od kule Kopnenih vrata podignut je Mali revelin (1499.-1502.) koji je stubištem bio povezan s ulaskom u kulu. Danas je on temeljito obnovljen zajedno s kulom Kopnenih vrata prema projektu arhitekta Željka Pekovića.

Obnovljeni Mali revelin

Današnji ulaz u grad preko novog mosta

Širina na Velikom revelinu gdje je nekad stajala kuća Zovetti

Istočno od Velikog revelina uspostavilo se novo predziđe koje se dolazilo do velike polukružne kule Svih Svetih. Zid je izведен u nagibu prema istočnoj strani što je bilo uvjetovano geomorfolojijom prirodnog terena. U ovaj je prostor 1572. godine izgrađen Arsenal, tako da je na ovom mjestu nestalo predziđa. Krov zgrade je u nekoliko navrata mijenjan. Intervencijom nakon Drugog svjetskog rata izvedene su u nutrini armirano betonske konstrukcije s krovom koji ne prati nekadašnje izvorno stanje.

Zapadno pročelje i glavni ulaz u Arsenal

Arsenal s Rampadom

Na istočnoj strani nije bilo potrebe za izgradnjom predziđa budući da se Knežev dvor gradnjom Velike kneževe kule (1483.-1500.) već bio proširio izvan gradskih zidina. Između te kule i Kneževog dvora izведен je tek manji dio zida koji predstavlja predziđe.

Jedini prazni prostor bez predziđa postojao je tako samo u dijelu istočno od kule Tamnice, pa do Malog revelina. U 18. stoljeću, na tragu predziđa u istočnoj polovici, istočno od kule tamnice podiže se vrt, odnosno perivoj Kneževog dvora. I ovdje je poput predziđa na istočnoj strani južni zid podignut nad prirodnim stijenama. Zid je završavao stupovima koji su pridržavali odrinu. Nakon Drugog svjetskog rata perivoj nestaje, a na njegovom mjestu se izvodi ljetna pozornica na kojem se predstavlja viteška igra Moreška, a prostor služi i kao ljetno kino. U tu svrhu izведен je ulaz na istočnoj strani dok su betonske tribine u zapadnom dijelu. Kino platno je postavljeno na zapadni zid malog revelina.

Ulaz na južnom zidu u današnje ljetno kino

Ljetno kino, pogled prema zapadu

Ljetno kino, pogled prema istoku

4. PRIJEDLOG KONZERVATORSKIH SMJERNICA ZA OBNOVU

Predmet buduće obnove je prije svega uspostava pješačkog ophoda po vrhu južnog gradskog zida tamo gdje je to realno moguće i gdje je povijesni stražarski ophod sačuvan. Ophod je moguće provesti duž cijele istočne polovice gradskog zida koji dolazi do kule Kopnenih vrata. Dalje prema zapadnoj strani ophod je prekinut zgradom Vijećnice, da bi se ponovno uspostavio zapadno od nje i završio svoj put do zgrade nekadašnjeg Kneževog dvora.

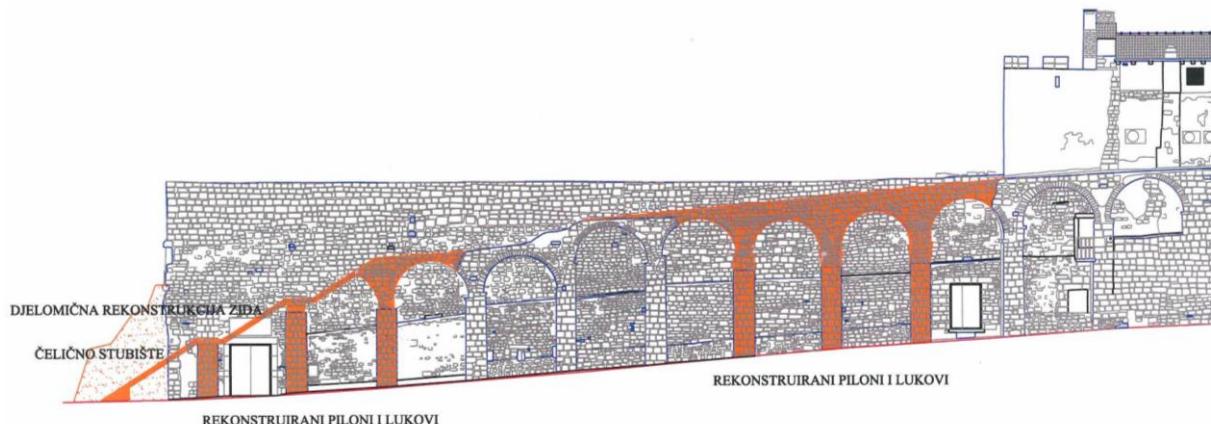
Uz ophod bi se obnovile pojedine zgade i kule koje su u vlasništvu Grada Korčule. na istočnoj strani je to velika i mala kula Svih Svetih na kojima vrlo skoro započinje njihovo otkopavanje uz arheološki nadzor. Zgrada nekadašnjeg Arsenala je danas u privatnom vlasništvu, pa je za sada izuzeta iz ovog programa. U privatnom vlasništvu je i kula Liverin, kao i barokna kuća Krstulović koja je uz nju podignuta, pa će tako i ove zgrade biti izuzete iz programa. Dolazimo tako do središnje kule Kopnenih vrata koja je nedavno obnovljena i na kojoj nisu potrebni nikakvi posebni radovi. Isto se odnosi i na Mali revelin. Zgrada Vijećnice predstavlja najveći problem jer je na tom mjestu prekinut stražarski ophod. Na zapadnom dijelu programu obnove će se pridružiti dio zgrade nekadašnjeg Kneževog dvora i svakako Velika i Mala kneževa kula. Za malu kneževu kulu je izrađen projekt sanacije koji će se vjerojatno dopuniti i pridružiti projektu Velike kneževe kule u jednu zaokruženu i logičnu funkcionalnu cjelinu. Od ostalih građevina program će obuhvatit prostor ljetnog kina i Velikog revelina gdje se može očekivati obnova gradskih cisterni. I na kraju to je most pred ulazom u grad na kojem je potrebno provesti manje sanacijske radove.

4.1. Velika i mala kula Svih Svetih

Ovim kulama predstoje vrlo skoro radovi iskapanja i čišćenja od zasutog materijala koji je zatrpaо njihovу unutrašnjost. Tek nakon provedbe ovih radova moći će se preciznije valorizirati novo stanje i temeljem novih spoznaja o izgledu ovih utvrda odrediti mjere konzervatorske zaštite i prezentacije. Očekuje se da će se pri samom dnu zida kružne kule pronaći kazamati za topove koji su, osim nekoliko na zapadnoj strani, zazidani s vanjske strane. Očekuje se isto tako i nalaz podnice kao i spoj, odnosno veza s ostatkom utvrda, prije svega s manjom pravokutnom kulom.

4.2. Istočna polovica južnog gradskog zida

Od svih građevina u ovom zahvatu najteže stanje je upravo s ovim zidom. On je nagnut prema vani i to sve više što se približavamo njegovom kraju na istočnoj strani. Uništen je i dio pilona i lukova s njegove unutarnje strane koji su nosili stražarski ophod. I ovdje su oštećenja i deformacije veće na istočnoj nego na južnoj strani. Rekonstrukcija ophoda koja je započeta osamdesetih godina prošlog stoljeća nije nikad završena. Napravljen je tek šest pilona, a i to je napravljeno loše. Umjesto pravog kamenog zida izvela se obloga tanjim kamenom što je neprimjereno konzervatorskom standardu. S vanjske strane ovog zida nalazi se zgrada nekadašnjeg Arsenala, pa bi radove sanacije zida trebalo promišljati zajedno s uređenjem Arsenala bez obzira što je on danas u privatnom vlasništvu. Rekonstruirane pilone, barem njihovu kamenu oblogu bi trebalo ukloniti i izvesti novo kameno lice na tradicionalan način. Isto tako je potrebno obnoviti sve lukove koji nedostaju i to sukladno onim postojećim. Isto tako potrebno je obnoviti sve kamene konzole za prihvrat drvene ograde koji nedostaju. Postojeće pukotine i oštećenja na pilonima i lukovima potrebno je sanirati kao i deformacije i oštećenja cijelog južnog zida. Sukladno rezultatima arheoloških istraživanja kule Svih Svetih možda je moguće dio južnog zida koji je išao prema spoju s malom pravokutnom kulom djelomično obnoviti, barem u njegovoj donjoj razini čime bi se poništio rezultat uklanjanja zida na tom mjestu. Ovom zahvatu je potrebno pridružiti i istočni zid Arsenala koji je zapravo sastavni dio gradskih fortifikacija. Na ovom je mjestu potrebno riješiti pristup budućem ophodu po vrhu zida. Logičnom se čini varijanta da se u širini pilona postavi čelično stubište koje bi se tako svojim podestima oslonilo na rekonstruirane pilone i to tako da bi uspon stubišta pratio visinu obnovljenih pilona. Krajnje istočni pilon bio bi najniži, a već onaj treći dosegnuo svoju izvornu visinu. Idući pilon s lukom je izvorno sačuvani dio nekadašnjeg ophoda i predstavljao bi točku spoja novog stubišta s ophodom. Na kraju krajeva je i nekadašnje izvorno stubište, koje je bilo nešto istočnije od ovog, bilo položeno na istom pravcu.

I. Vojnović, prijedlog djelomične rekonstrukcije ophoda po južnom gradskom zidu

4.3. Vijećnica

Prijedlog trase ophoda kroz zgradu Vijećnice

Uspostava ophoda na mjestu gdje se prvi kat renesansne Vijećnice oslonio na gradski zid nudi samo jednu mogućnost, a to je da se s terase kapele Gospe Snježne uđe preko postojećih vrata u svečanu salu zgrade Vijećnice, pa da se zatim kroz ostale prostorije Vijećnice dođe do njenog zapadnog krila i tu, preko vrata koja su nekad postojala, a vide se na starim fotografijama (vidi str. 27 i 28), pristupi gradskom zidu. Ova trasa, osim otvaranja nekadašnjih vrata nema novih arhitektonskih intervencija, ali je njen nedostatak da dolazi do nepotrebnog kontakta djelatnika gradske uprave s posjetiteljima koji prolaze preko zidina.

4.4. Knežev dvor

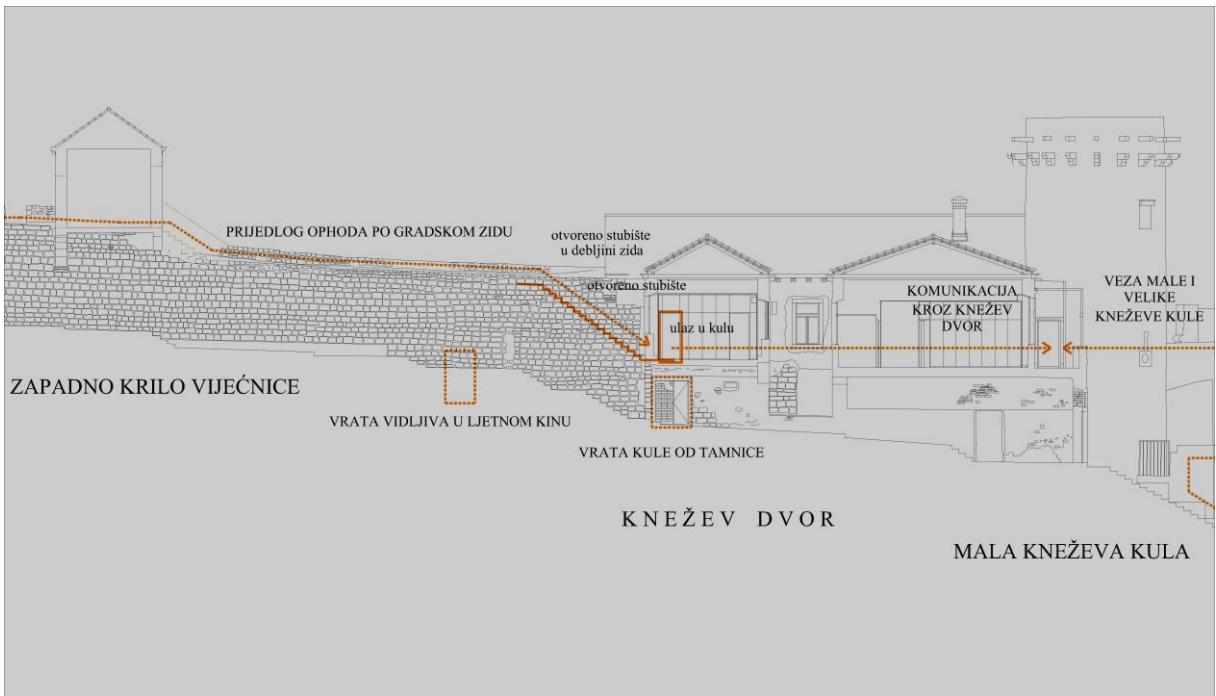
Pogled na zapadni dio ophoda sa svim zgradama u vidokrugu koje mu pripadaju. To je zgrada Vijećnice sa dodatkom zapadnog krila, Knežev dvor, Mala i Velika kneževa kula i nekadašnji perivoj Kneževog dvora.

Zgrada nekadašnjeg Kneževog dvora predstavljala bi mjesto gdje bi završio ophod po gradskom zidu. U debljini postojećeg gradskog zida, a na mjestu gdje se on spaja s istočnim pročeljem Kneževog dvora izvelo bi se stubište kojim bi se omogućio ulazak na prvi kat Kneževog dvora. Ovo stubište bi s vanjskih strana bilo potpuno nevidljivo. Stubište bi vodilo u istočnu prostoriju Kneževog dvora odakle bi se preko nekadašnjih vrata ušlo u nekadašnju kulu Tamnice. U njoj bi se izvelo unutarnje stubište koje bi preko postojećih vrata u prizemlju vodilo na gradsku ulicu. U sklopu ovog zahvata rekonstruirao bi se južni zid nekadašnje kule koji danas nedostaje.

Knežev dvor pruža mogućnost da se po potrebi obilazak nastavi i kroz dio njegovih prostorija preko kojih se može doći do Male kneževe kule, pa onda dalje do vrha Velike kneževe kule. Knežev dvor se danas koristi kao zgrada za obavljanje administrativnih poslova, a u jednom su njegovom dijelu nalaze prostorije i za kulturno glazbene udruge grada. Eventualnu buduću prenamjenu nekadašnjeg Kneževog dvora u svrhu bolje prezentacije kulturno povijesne baštine grada Korčule trebala bi donijeti gradska uprava.

Aktiviranje Kneževih kula projektom je već obuhvatio arhitekt Ivo Vojnović. Zbog relativno uskog prostora u Maloj kuli nije moguće osmislitи neki ozbiljniji sadržaj, pa bi se uglavnom koristila kao vidikovac. U Velikoj je kuli potrebno osmislitи stubište koje bi od njenog glavnog ulaza vodilo u donji dio gdje bi u kazamatima bili postavljeni topovi, dok bi u gornjem, gdje je bilo krunište s lakin naoružanjem, bio ophod i poveznica s Malom kулом. Potrebno je ukloniti unutarnju armirano betonsku oblogu, stupove i terasu. U Velikoj Kneževoj kuli moguće je organizirati manji glazbeno scenski prostor u kojоj bi se mogla igrati i Moreška.

Kod rekonstrukcije gradskog zida treba povesti računa o sanaciji pojedinih konstruktivnih dijelova gdje je došlo do oštećenja kamenog zida što je naročito izraženo na vanjštini. Na ovom zidu, osim uz zgradu Vijećnice, nije sačuvano krunište, pa stoga nema mogućnosti za njegovu obnovu. Unutarnja strana zapadnog dijela gradskog zida je povиšena u novije vrijeme za oko pola metra, pa bi budućim projektom taj dio trebalo ukloniti. Na taj će se način povećati visina vanjskog parapeta.

I. Vojnović, prijedlog ophoda po gradskom zidu od Vijećnice do Kneževog dvora

5. LITERATURA

1. ARHIV GRADSKOG MUZEJA U KORČULI
2. FAZINIĆ Alena; *Izgradnja grada Korčule od početka 16. do poč. 20. stoljeća*, rukopis, doktorska disertacija, Zagreb 1983.
3. FISKOVIĆ, Cvito: *Za urbanističku cjelinu Korčule, „Mogućnosti“*, Split, II/1955.
4. FORETIĆ, Vinko; *Otok Korčula u srednjem vijeku do 1420.*, JAZU, Zagreb, 1940.
5. FORETIĆ, Vinko; *Turska opsada Korčule godine 1571.*, Vjesnik Vojnog muzeja br. 5, Beograd, 1958.
6. HAJDIĆ, Marija; *Povijest zaštite spomenika u gradu Korčuli u 19. i 20. stoljeću*, rukopis, doktorska disertacija, Zagreb, 2015.
7. KALOGJERA, Berislav; *Trogir – Hvar- Korčula- Tri primjera našeg urbanističkog nasljeđa*, URBS, Split, X/1957.
8. KALOGJERA Berislav; *Korčula-portret jednog grada na istočnom Jadranu*, Matica hrvatska, Ogranak Korčula, 1995.
9. MARASOVIĆ, Tomislav/KALOGJERA Berislav; *Zaštita, asanacija i rekonstrukcija urbanističkog nasljeđa u Dalmaciji*“, URBS, XI/ 1958, Split, 1958 .
10. MAROEVIĆ, Ivo; *Novo u starome u arhitekturi Hrvatske- proces interpolacije*, “Sadašnjost baštine“, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1986., 212.
11. NIKŠIĆ, Goran; *Korčula: urbanističke stege i graditeljska snalažljivost*, „Godišnjak grada Korčule“ 5, ur. Fazinić , Alena, Korčula 2000..3 – 21

12. PEKOVIĆ Jelica; *Konzervatorski elaborat za rekonstrukciju Arsenala u Korčuli*, rukopis, Zagreb, Dubrovnik, 2013.
13. PEKOVIĆ Željko; *Projekt rekonstrukcije kule Kopnenih vrata u Korčuli*, Dubrovnik, 2003.
14. PIPLOVIĆ, Stanko; *Odraz XIX st. na urbanističku strukturu Korčule*, Godišnjak grada Korčule 5,ur.Fazinić, Alena, Korčula,2000.,136
15. VOJNOVIĆ Ivo; *Konzervatorski elaborat za rekonstrukciju Velike i Male kneževe kule u Korčuli*, rukopis, Split, 2005.
16. VOJNOVIĆ Ivo; *Konzervatorski elaborat za rekonstrukciju Kneževog dvora u Korčuli*, rukopis, Split, 2008.
17. VOJNOVIĆ Ivo; *Konzervatorski elaborat za rekonstrukciju kule Svih Svetih u Korčuli*, Split, 2009.
18. VOJNOVIĆ Ivo; *Idejni projekt za rekonstrukciju Velike kneževe kule u Korčuli*, Split, 2011.
19. VOJNOVIĆ Ivo; *Glavni projekt za rekonstrukciju Male kneževe kule u Korčuli*, Split, 2015.

6. GRAFIČKA DOKUMENTACIJA